

Euripidész

Bakkhánsnők

Fordította: Devecseri Gábor

Euripidész a halála után bemutatott *Bakkhánsnők-vel* (s a vele trológiát alkotó *Íphigeneia Auliszban*-nal, valamint az *Alkmaión*-nal) első díjat nyert a drámai versenyen Athénban. Ez az oly sokat elemzett, sokszor félremagyarázott darab a Dionüszosz-kultusznak egyetlen, tragédiaszínpadon megjelenített emléke. A görög tragédia a Dionüszosz-kultusból sarjadt: az isten tiszteletére rendezett ünnepségeken énekelt dicsőítő himnuszok (a *kardalok*) lassanként az isten életéből vett epizódokat bemutató jelenetekké váltak, majd más mitikus hősök tetteinek megelevenítésévé. S nem is szakadt el soha Dionüszosztól, hiszen mindvégig az ő ünnepén (a vidámság, a bor, a szent mámor s az ennek hatására bekövetkező átalakulás, a szerepjátszás misztériumán) rendezték a drámai versenyeket.

Az Euripidész-darab az istenekbe vetett hit megrendülésének, az égi igazságszolgáltatás lehetetlenségének s a véres indulatok elszabadulásának tragédiája. Euripidész Dionüszoszának istenségénél lényegesebb vonása a bosszúvágy, s e bosszúvágy tökéletes kielégítésének eszköze isten volta. Ami földöntúli benne, csak még ijesztőbbé teszi, hiszen érthetetlen tudatfosztottságot, az én teljes megsemmisítését képes előidézni. Ezt az istenséget nem lehet sem megsérteni, sem szeretni: csak a vele való teljes azonosulás, az önálló akarat és gondolkodás leghalványabb szikrájának teljes elfojtása elégíti ki.

(A digitalizálás az Európa kiadó 1984-es Euripidész Összes drámái című kiadványa alapján készült.)
ISBN 963 07 2992 X

Személyek:

DIONÜSZOSZ
BAKKHÁNSNŐK KARA
TEIRESZIASZ
KADMOSZ, THÉBAI KIRÁLYA
PENTHEUSZ
SZOLGA
HÍRNÖK
MÁSODIK HÍRNÖK
AGAUÉ

Történik Thébaiban. Háttérben a királyi palota, előtte Szemelé sírhalma

Verzio: 0.8

DIONÜSZOSZ

(bakkháns-öltözékben balról)

E thébai földre jöttem én,^{1*} Zeusz gyermeke,
Dionüszosz, kit Szemeié, Kadmosz lánya szült,
s a villám-adta tűz volt bábaasszonya.
Haladó képét öltve, isten, itt vagyok
Dirké patakja és Iszménosz habja közt.
Villámütött anyámnak sírját látom itt
a palota mellett, s lakhelyének romjait,
mik még lehellgetik Zeusz élő lángjait,
anyámmal szemben Héra nemvesző dühét.

Dicsérem Kadmoszt, emberi léptek elől ki így
elzárta lánya szent helyét; magam pedig
fürtös szőlő zöldjével fedtem gazdagon.

Elhagytam aranydús Lúdia szántóit^{2*} s a phrüg
mezőt; s bejártam a napperzselte Perzsia
fennsíkjait, s a bástyadíszes Baktriát,
a fagyos méd földet^{3*} és a boldog Arábiát,^{4*}
meg Ázsiát,^{5*} mely a sós víz partján nyúlik el
s hellén meg barbár lakja egymással vegyest
erős tornyokkal ékített sok városát.

Az első hellén város ez, hova érkezem,
miután amott bevezettem táncos ünnepem,
hogy a föld lakói lássák mind: isten vagyok.
S itt Théba népét vertem, föl legelőszőr is
sivalkodásra: őzbőrt öltettem velük,^{6*}
s kezükbe thürszoszt adtam, lombos fegyverük;
mert itt anyámnak nőtestvérei^{7*} - éppen ők! -
tagadni merték, hogy Dionüszosz Zeusz fia;
Szemelét - szapulták - haladó ejtette meg,
s ő ágya vétkét Zeuszra hárította át,
mert így eszelte ki Kadmosz; s hogy Zeusz épp azért
végezte őt ki, mert hazudta nászukat.

Kiverte őket házaikból ostorom:

839 (1-29)

¹ Dionüszosz szülőhelyére tér vissza, amikor Thébaiba jön, hiszen anyja, Szemeié, Kadmosz király lánya.

² Dionüszosz kultusza idegen földről került Athénba: vagy thrák közvetítéssel, vagy egyenesen Lúdiából és Phrúgiából, amelyeket az ókori Athénban hagyományosan aranyban gazdagnak tartottak (elsősorban a lúdiai Paktólosz folyóban található arany miatt).

³ a Kaszpi-tenger mellett elterülő, Örményországtól, Asszíriától, Perzsiától és a párthus birodalomtól határolt terület.

⁴ elsősorban kereskedelmi kapcsolatai miatt tartották gazdagnak.

⁵ értelemszerűen Kisázsia nyugati partvidékét. Euripidész úgy állítja be, mintha már Kadmosz idején is lettek volna itt görög települések.

⁶ az őzbőr elsősorban a Dionüszosz-hívó nők öltözéke, az oroszlán s egyéb vadállatok bőre a férfiak s maga Dionüszosz ruhája volt.

⁷ Szemeié nővérei, Agaué, Ínó és Autonoé.

eszükbomoltan, bérctetőn őrjögenek;
szentségeim mezébe búva kényszerűn;
s a kadmoszi nép minden nő-magvát éppenígy
megőrjíttem és kiűztem messzire.

A Kadmosz-lányokkal keverülten, zöldelő
fenyők tövében ülnek fönt a szirteken.
Érezze e város, bárhogyan vonakszik is,
hogy eddig szertartásomon kívülmaradt;
Szemeié anyám hírét is meg kell védenem:
meg kell mutatnom: Zeusznak szült isten vagyok.

Kadmosz királyi főhatalmát s tisztjeit
Pentheuszra, lánya gyermekére ruházta át.
"Ez istenségem ellen harcol: eltaszít
az áldozattól, s nevem imába nem veszi.
Isten-mivoltom fel kell tárnom őneki
s a thébai népnek. Majd más földre indulok,
ha itt már mindent rendbe tettem - akkor ott
mutatkozom meg. És ha Théba városa
dühös fegyverre kelve, bakkhánsnőimet
elűzni vágy - élükre állok s harcolok!
Ezért cseréltem meg ma külső képemet,
öltvén halandó arcot és természetet.
Hát rajta, Tmóloszt, Lúdia bástyáját akik
elhagyátok, ti nők, te szent csapat, melyet
utamra barbár földről hoztam társamul,
emeljete, mint phrűg mezőn, csörgősdobot,^{8*}
mit Rhea talált fel, az anya, és vele én magam,
s Pentheusz királyi háza körébe gyűlletek
s dobogjatok, hadd lássa Kadmosz városa.
Míg én a Kithairón oldalára indulok
a bakkhánsnőkhöz, s körtáncukban részt veszek.

(El)

KAR

Ázsiából ide,
ama szent tmóloszi bércről iderajzom,
Bromioszt követem: drága, töretlen
e törődésem, e Bakkhoszt sivitó.

Ki van ott? Az uton ki?
S odabent? Álljon odébb, néma ajakkal!
Legyen itt áhítatos csend: ahogyan szent,
ahogy illő, Dionüszoszt éneklek.

Boldog, akit beavattak ily
magas égi titkokba:
az az útján tisztán jár,
s lelke a szent rajé immár,

⁸ az orgiasztikus kultuszok állandó eszköze, a nádsípjal együtt. A hagyomány szerint nem Dionüszosz és Rhea (Kübelé) találta fel, hanem a Korübaszok.

840 (30-65)

az a bércre bakkhászul
kivonulva, megtisztul;
üli szent ünnepeit nagy
Kübelé istenanyának,
hol a thürszoszt veti légbe,
s repkénykoszoruzottan
Dionüszosz nyomain jár.
Nosza, bakkhák, nosza, bakkhák!
kik az istenfia istent,
Dionüszosz Bromioszt phrüg
hegyoromról levezettétek ide:
tágas-táncterü Hellász tájaira.

Őt, akivel vajúdva rég
a szülési kínban, hogy
lecsapott a Zeusz-villám,
anyja kivetve méhéből
szült meg idő előtt, míg ő
maga tűz között elhúnyt.
De adott rejteket ekkor
a gyerekek Kronidész Zeusz:
be a combjába takarta,
aranyos tű oda varrta,
nehogy ezt Héra kilesse.
S hogy a Moirák kijelölték,
szült istent, bikaszarvút,
s kígyókkal koszorúzta;
a vadállat-nevelő mainaszi raj
most is ezért visel kígyót haja közt.

Ó, Szemeié, dajkája,
Théba, körítse fődét
koszoru, koszoru: borostyán
s drága pirosbogyós lomb;
bakkhoszi dísz övezzen:
a fenyők vagy a tölgyek ága;
őzbört, foltosat, ékesíts
koszorujával a tiszta fehér
gyapjunak; s fölemelt szent botodat hordd
csapatoddal: s az egész föld teveled fut
táncba, ha bércre rohan Bromiosz,
szent menetével, a bércre, ahol
várnak a nők, kiket
szövőszékük elől oda
korbácsolt Dionüszosz.

Ó, te, tanyája Kúrész-
rajnak, a csecsszopó Zeusz
bölcseje, krétai szent barlang,

841 (66-100)

hol kifeszült kerek bőr-
dobomat föltalálták
hármassisaku Korübaszok,
s odakeverve a bakkhoszi
dobajokat sima phrüg fuvolák
édes hangjaihoz, Rheia anyának
odaadták, míg a bakkhák dala zengett.
Hanem a táncra-hevült szatírok
tőle is elkönyörögve, viszik
ünnepi táncba, mit
minden harmadik év hoz el:^{9*}
örvendjen Dionüszosz.

Édes a hegyek ormain, a raj
szent rohanása közben
a földre le-lebukni, ha az őz-
köpenyü raj hegyi kecskét úz,
vére szökell s nyerünk nyershusevő gyönyört,
fel is inalunk Phrügia, Lúdia bércein,
s az élünkön Bromiosz, ejhaj!
Tejjel csorran a föld meg borral, mézzel is árad,
mint szüriai tömjén lehel illatot.
Fenyőfáklya tüzét
emeli Bakkhosz a légbe
s rázza thürszosza csúcsán,
rohannunk s keringve szállnunk lök előre,
rivalogva siettet,
haja-fürtjét, ama zsengét veti légbe.
Sivitoz, ujjong, visit örökösen:
„Rajta, rajta, ki bakkhák,
zengeni, bakkhák,
Tmólosz édes arany-vize
díszei közt Dionüszoszt,
mikor a mélyszavu dob dübög,
zengje az öröm zaja a dús öröm istenét
phrüg sikolyok, dalolás közepette, míg
szent fuvola bújja szent
s kecsesen öröms énekét,
kisérvé a száguldókat
hegyre föl, arra föl!" - s gyönyörök között,
mint a csikók legelő kancák körül,
fürgén, rézsutosan szökdelnek a bakkhák.

TEIRESZIASZ

(belép, bakkhásn-viseletben)

Ki őrzi ezt a kaput itt? Kadmoszt hívd elő,
Agénór sarját, őt, aki Szidón városát

⁹ sok görög városban minden második évben megtartották a nők orgiasztikus ünnepét Dionüszosz tiszteletére.

elhagyva építette Théba tornyait.
Menjen be s mondja valaki, hogy Teiresziász
jött ajtajához. Tudja, úgylis, mért jövök:
én, agg a vénnel, úgy beszéltem meg vele,
hogy thürszoszt kell ragadnunk, őzbórt öltönnünk,
s fejünkre repkénygallyakat körítönnünk

KADMOSZ

(jön, ugyancsak bakkháns-viseletben)

Barátom, rögtön megismertem hangodat,
a bölcsnek bölcs beszédét, még a ház ölében.
Készen jövök, lásd, rajtam az isten köntöse.
Mert Dionüszoszt, az én leányom gyermekét,
ki istenként az embereknek megjelent,
magasztalnunk kell úgy, ahogy tölünk telik.
Hol hát a körtánc? Merre rakjam lábamat?
És ősz fejem mint rázzam? Oktass, Teiresziász,
te vén az aggot, engem, hisz bölcs vagy nagyon.
Én thürszoszommal éj s nap lankadatlanul
verem itt a földet. Édes boldogság nekem
feledni azt, hogy vén vagyok.

843 (139-180)

TEIRESZIASZ

Épp, mint nekem:
mert ifju lettem, s mint te, táncba készülök.

KADMOSZ

Szekérre szállva indulunk a csúcs felé?

TEIRESZIASZ

Az istent úgy kevésbé éri tisztelet.

KADMOSZ

Vagy, vén a vént, odáig én vezesselek?

TEIRESZIASZ

Az isten mindkettőnket könnyen elvezet.

KADMOSZ

S e városból Bakkhosznak csak mi táncolunk?

TEIRESZIASZ

Mindenki balga, bölcsök csak magunk vagyunk.

KADMOSZ

De máris hosszan késlekedtünk; fogd kezem.

TEIRESZIASZ

Itt van kezem, fogd; fond körébe ujjaid.

KADMOSZ

Halandó ember, én, istent meg nem vetek.

TEIRESZIASZ

Kár bölcselkednünk sokat az istenek felől.

Mit őseink ránk hagytak és mit őrizünk
az ő koruktól, meg nem dönti bölcsélet,
akármily éleselméjű találja ki.

Lesz tán, ki vádol: vén létemre hogy merem
a táncot ropni repkényes-szégyentelen.

De nem hirdette isten, hogy csak ifjunak

való a szent tánc, s hogy ne tudja ropni agg;
minden hívétől kedves-várt a hódolat
az istennek: nem korlátozza számukat.

844 (181-207)

KADMOSZ

Teiresziász, te a nap fényét nem láthatod,
ezért az én szóm közli ezt a hírt veled.
Pentheusz siet házunkhoz, Ekhión fia,
kinek hatalmam átadtam. De fölhevült,
de izgatott! Vajon mi újat mond nekünk?

Pentheusz, királyi viseletben

PENTHEUSZ

E földtől távol jártam éppen, s jött a hír,
hogy városomra itt újféle kór szakadt,
hogy házainkat elhagyták az asszonyok,
szent tombolást színelve, és a hegytető
árnyán bolyongnak, az új istent tisztelve meg,
Dionüszoszt, vagy kit, körtáncokkal: a nőcsapat
közepén csurigtelt borvegyítők állanak,
a nők meg erre-arra bújnak szerteszét,
s a férfivágyat szolgálják lombfekhelyen,
és azt hazudják: áldozó szent mainaszok,
de Bakkhoszuknál Aphrodité több nekik.
Kit elfogtam már, megkötöttem két kezét,
s a várbörtönben szolganépem őrzi mind;
s ki még hiányzik, a bérc fokán fölhajszolom,
Ínót, s ki engem Ekhiónnak szült, anyám,
Agauét; és Aktaión anyját, Autonoét;
és vasraverve őket, majd megszüntetem
itt és azonnal ezt a bős bakkhánskodást.

Beszélik, hogy egy idegen ifju jött közénk
a lúd vidékről, egy szemfényvesztő dalos,
kinek hullámos szőke fürtje illatos,
szemében Aphrodité borszín bája van,
és éjjel-nappal a zsenge lányokkal mulat,
a szent visongás erre éppen jó ürügy.
Ha elfogom majd és e házba hurcolom,
nem rázza többé thürszoszát, se fürtjeit,
mert törzsétől nyakát azonnal elszelem.
Ez istennek meri Dionüszosz mondani,
s hogy Zeusz combjába volt bevarrva, hirdeti;
pedig villámtűz ölte azt meg; anyja is
otthalt, ki azt hazudta, hogy Zeusz hált vele.
Szörnyű hurokra nem méltó e csúnya dölyf,
mit e jövevény itt, bárki is, mívelni mer?

845 (208-241)

De tessék, máris itt a második csoda:
foltos őzbörben a jós Teiresziász maga,
s anyámnak apja; nevetséges! nád-rudat
emelve táncol. Agg apó, te, restelem,
hogy látnom kell, a vénkorod mily esztelen.

Nem dobod el a repkényt? Nem teszed kezéd
szabaddá lombos thürszoszodtól, nagyapám?
Te vetted erre rá, mondd, Teiresziász? Tehát
új istent kívánsz hozni az emberek közé,
madár és tűzleső, te, több hasznot leső?
Ha meg nem oltalmazna tőle ősz hajad,
bilincsből ülnél bent a bakkhánsnők között,
gonosz szentségek terjesztője! Ott, ahol
szőlő levét isszák a lányok, asszonyok,
az ily szent tombolásról jót nem mondhatok.

KAR

A Tiszteletet magát se féled, idegen,
Kadmoszt sem, a földbólszültek magvát elvetőt?^{10*}
Ekhión sarja, nemzetséged megveted!

TEIRESZIÁSZ

Ha bölcs ember beszéde^{11*} szép tárgyára lel,
nem nagy dolog, hogy jól is tudjon szólni.
Pereg a nyelvéd, mint a bölcsé, szüntelen;
szónoklatodban mégsincs semmi értelem.
Ki bátor is, hatalmas is, jó szónok is,
veszélyes polgár, hogyha nincs szavában ész.

Az új istenség, kit te csúfolsz és nevetsz,
ki sem tudom még mondani, mily nagy lesz hamar
egész Hellaszban. Két dolog van, gyermekem,
mi az emberek számára a legfőbb: egyikük
Démétér istennő, a Föld; nevezheted
mindkét nevén: ő adja száraz étkeink;
a másik Szemeié sarja, versenyez vele:
a szőlőfürtök nedvét ő fedezte fel,
s a halandóknak adta: e búsak bánatát,
ha a szőlőnedvet isszák, ő elkergeti;
a mindennap keservét elfelejteti,
egyetlen orvosság a gondra, álmot ad.
Ő isten s isteneknek ömlő áldozat;
s így tőle nyernek minden jót az emberek.
Te gúnyolod, hogy Zeusz combjába varratott.
Hát, hogy miképp kell értened,^{12*} megtudhatod.
Midőn a villám lángjából kiragadta Zeusz,
az Olümposz-orumra vitte föl, mint magzatot,
de Héra le akarta az égből vetni őt.
És Zeusz mint isten ezt a cselt eszelte ki:
az éterből, mi földünket körülveszi,

846 (242-278)

¹⁰ Kadmosz isteni tanácsra vetette el a megölt sárkány fogait, amelyből a harcosok kikeltek.

¹¹ az itt következő beszéd jellegzetes szofista szónoklat. Teiresziász szerepét és szavait különösen az teszi érdekessé, hogy nemcsak a külseje változott meg (felcserélte az öltözékét s thürszoszt ragadott), hanem tudománya is, hiszen a jóslás helyett az adott tények alapján gondolkodik, és jut el az új isten elfogadásáig.

¹² az eredetiben a *homérosz* (tűsz) és *mérosz* (comb) szavakkal való szójáték szerepel: Zeusz tehát egy éterdarabot adott tűszul Dionüszosz helyett Hérának, e szót később combnak értették félre, s köré kerekítették azt a történetet, hogy Dionüszoszt Zeusz a combjába varrta.

kis részt szakítva, Dionúszosszá tette azt,
s Hérának adva, *bevárta*, míg a düh szünik;
e szót csavarták el, s mondták az emberek,
hogy Zeusz *bevarrta* a combjába, mert hiszen
bevárta Héra mérge szüntét véle Zeusz.

És látnok is ez az isten: a táncos tombolás,
az őrzöngés sok jóserőt is birtokol;^{13*}
ha embertestet isten tölt el teljesen,
a tombolókat jósolásra készteni.
De még Arészből is van benne némi rész:
fegyverben álló, rendben álló nagy hadat
mely dárdához sem ért még, meglep, szétszalaszt;
e tombolás is tőle, Bakkhosztól való.
Fogod még látni Delphoi bérctetőin őt,
a kettős ormon fáklyát lenget, úgy forog,
kezében a szentelt ágat rázza-rezgeti,
és hódol néki Hellász. Pentheusz, higgyed el,
hogy az erőszak nagy hatalmat nem növel;
s ha vélsz valamit, s véleményed ártalom,
ne hidd, hogy bölcs vagy. Hát fogadd be istenünk,
s áldozz és táncolj és koszorúzzad meg magad.
Nem Dionúszosz készteni az asszonyokat
bomlott szeretkezésre, de mindnek benne van
természetében, mennyire mértékletes.
Egyet figyelj meg: bakkháns tombolásban is
a nő, ha szemérmes, mindig romlatlan marad.
Látod? Magad fogsz még örülni, ha városod
kapudban áll s dicséri Pentheusz jó nevét;
s az isten is gyönyörre lel, ha tisztelik.
Én hát, Kadmoszal együtt, kit gúnnyal nevetsz,
repkényt körítve főmre, íme, táncolok;
ősz pár vagyunk, de mégis illik, hogy tegyük,
az isten ellen szódra én nem harcolok.
Gyötrődve őrzöngsz, s úgy emészt a kór belül,
hogy orvosság, mi tőle megment, nem kerül.
KAR
Szavad Phoiboszhoz nem méltatlan, jó öreg,
s Bromiosz nagy istent józan fővel tiszteled.
KADMOSZ
Teiresziász tanácsa jó volt, hidd, fiam:
hát tarts velünk s ne törvényen kívül lakozz.
Te most csapongsz, okoskodásod oktalan.
S ha ez nem isten, mint kijelented, hogy nem az,
mondd mégis annak, és hazudd kegyesen, hogy az,
hadd higgyék, istent szült Szemeié, hisz ez nekünk
s egész törzsünknek mérhetetlen tisztelet.
Nem látod Aktaiónnak átkos végzetét,

847 (279-316)

¹³ őrzöngő, önkívületi állapotban jósol a Púthia, s a trójai királylányt, Kasszandrát is őrzöngőnek emlegetik.

kit nyershusevő szukák, saját neveltjei,
szaggattak szerte, mert azt merete mondani
kérkedve, hogy különb vadász, mint Artemisz?
Még úgy ne járj! Jójj! hadd koszorúzzam meg fejed
repkényfüzérrel: az istent tiszteljed velünk.

PENTHEUSZ

Hozzám ne érij, csak menj és bakkhánkodj tovább,
reám ne morzsold balgaságod semmiképp.

De mesteredet, ki tébolyodra oktatót,
megbüntetem. Csak menjen egy szolgám hamar
a jósnak székhelyéhez,^{14*} hol madárra les,
horgas rudakkal fölfogatni mindenét,
és föl-le, össze-vissza dúlni dolgait,
s a szélviharba szórni szent szalagjait.

Tudom: lelkét leginkább ezzel marhatom.

848 (317-351)

Ti meg nyomozzátok ki, át a városon,
a lányosképű vendéget, ki a nők közé
az új kórt hozta s most az ágyuk szennyezi.
Ha elfogtátok, hozzátok bilincsesen
elém, hogy majd megkövezve vesszen el,
keserű halállal, Théba Bakkhosz-ünnepén.

TEIRESZIASZ

Boldogtalan, te! nem tudod, hogy mit beszélsz.
Őrjöngsz, dühöngesz; régen elhagyott az ész.
Menjünk mi, Kadmosz, és esengjünk érte is,
akármilyen vadul dühöng, s a városért,
hogy az istentől ne érje váratlan csapás.
Lombos botodra dőlve lépdelj, így kövess:
és támogass utunkon úgy, mint téged én.
Akármi csúf, ha két agg botlik - rajta csak!
Mert szolgálnunk kell Bakkhioszt, Zeusz gyermekét.
Csak gyász-zenét ne pendítsen^{15*} Pentheusz neked
s háznak, Kadmosz. Ajkamon nem jósszavak -
tapasztalat zeng; balga szól csak balgatag.

Teiresziasz és Kadmosz el

KAR

Kegyés úrnó, Kegyelet,
kit a földnek fölibé
aranyos szárnyad emel,
figyeled csúf szavait?
Kegyeletlen! Bromioszt
veti meg, kit Szemeié
szült, s ki a jó, szépkoszorús szent lakomák
legragyogóbb istene, szent
égilakók közt. S vezeti

¹⁴ Pentheusz megőrülésének első megnyilvánulása a jósiszten kiválasztott papjának megsértése. Most már nemcsak az új isten elleni vétkeiért, hanem az olümposzi istenségek megsértéséért is bűnhődnie kell.

¹⁵ célzás Pentheusz nevének jelentésére (*gyászos*).

kari táncos csapatunk
fuvolákkal, nevetőn,
s tovaűz gondot a szívből,
ha a fürt nedve deríti,
föl az istenlakomát,
és a borostyánkoszorús
ünnepeken férfiakat bor altat.
Ha nem ismer zabolát
az ajak, s düh diadalt
vesz a renden - jön a gyász;
de a szentelt nyugalom
nem inog meg sohasem,
sem a bölcs élet: a ház
általa áll épp: magas étert lakozó
égbeli szent isteneink
mind a halandót figyelik.
Sohasem bölcs, aki túl-
okos: ember maradok.
Hisz az élet rövid úgyis:
ki szünetlen nagyot üldöz",
elereszti a jelent.
Ez - hiszem én - dúlt-eszüek
s rosszakaró nagyratörők szokása.

849 (352-385)

De szállnék szigetedre,
Küpros, Aphroditéhez
- halandó-elme bűvölők
élnek ott: az Erószok^{16*} -
vagy barbár Pharoszig, melyet
száz-torok folyam^{17*} árjai
öntöznek, soha zápor;
vagy szép Périába, ahol
laknak a Múzsák, székhelyükön,
szent lejtődön, Olümposz;
vezess oda most, Bromiosz, Bromiosz,
te bakkháns-vezető úr.
Amott Khariszok, amott van a Vágy,
te szent rajodnak vigadozni ott kell.

Az isten, Zeusz sarja
örvend szép lakomáknak,
s szeret, Béke, ki adsz vagyont
s táplálsz fiainkat is.
Gazdagnak s nyomorultnak ő,
egyképp adta a bű-verő
édes bort, a vidítót;

850(386-423)

¹⁶ ritkán beszélnek több Erószról, úgyhogy egyes elemzők itt szövegromlást tételeznek fel.

¹⁷ a Nílus.

s gyűlöl mindenkit, ki sosem
vágy vidám éjen s napon át
élni jó örömök közt,
távol, okosan s nagyon óvatosan,
a túl-bölcs okosoktól.
Amit a tömeg, a mitsetudó
követ szivéből, magam azt követném.

Pentheusz szolgálói hozzák a megbilincselte Dionűszoszt

SZOLGA

Ím itt vagyunk, Pentheusz, s a zsákmány is velünk,
amiért kiküldtél; hasztalan nem volt utunk.
De hát ez a vad szelíd volt, nem rugdalkozott,
hogy elszökjék - nyújtotta készsége kezét,
nem sápadott el, nem pirult el hirtelen,
nevetve mondta, kössük csak meg és vigyük,
megkönnyítette munkám, mert helybenmaradt.
Tisztelve szóltam: „Nem szivemből foglak el,
idegen; de Pentheusz küldött el, parancsolóm”.
A bakkhánsnők viszont, kiket elfogtál s kiket
a város börtönébe zártál láncosan,
azok kiszöktek, és feloldva, táncosan
Bromiosz istent hívogatják a réteken.
Magától hullt le lábukról minden bilincs;
halandó kéz nem érte - s felnyílt mind a zár.
Be sok csodával ért közénk e férfiú
Thébába. Most hát rendelkez, mint gondolod.

PENTHEUSZ

Kezét feloldhatjátok: hisz hálómbe hullt,
s oly fürge nem lehet, hogy tőlem elszökik.
Idegen, te, nem vagy éppen csúnya alkatú:
kikért Thébába jöttél, láthatják a nők;
nem birkózó-porondról hoztad szép hajad,
orcád köré vágykeltő fürtök omlanak;
fehér a bőröd, látszik is, hogy ápolod,
nem napsütötte: árnyékban vadászgatod
a szépségeddel Aphrodité dús kegyét.
Honnan való vagy, mondd a nemzetségedet.

851 (424-460)

DIONŰSZOSZ

Dicsekvés nélkül könnyű lesz a válaszom:
a sokvirágu Tmóloszt nyilván ismered.

PENTHEUSZ

Igen, mely Szardész városát körülveszi.

DIONŰSZOSZ

Onnan jövök; szülővidékem Lúdia:

PENTHEUSZ

Hellászba e titkos szentséget hogy hozhatod?

DIONŰSZOSZ

Dionűszosz volt, ki fűlszentelt, a Zeusz fia.

PENTHEUSZ

Talán egy Zeusz, ki új istent nemz, él amott?

DIONŰSZOSZ

Ki itt Szemelével nászban egyesűlt, csak az.

PENTHEUSZ

Álmodtad őt, vagy színűrl színre láttad is?

DIONŰSZOSZ

És engem ő, hogy átvettem szentségeit.

PENTHEUSZ

E szentségek miféle eszmét rejtenek?

DIONŰSZOSZ

Ki nincs beavatva, nem lehet megtudnia.

PENTHEUSZ

S kik áldoznak, tán egy s másť nyernek is vele?

DIONŰSZOSZ

Bár tudni méltó, semmiképp se hallhatod.

PENTHEUSZ

Ravaszkodol, kíváncsiságom ajzani.

DIONŰSZOSZ

A szentség-megvetőt e szentség gyűlűli.

PENTHEUSZ

Az istent színűrl színre láttad. Hát milyen?

DIONŰSZOSZ

Milyen csak lenni őhajt; én meg nem szabom.

PENTHEUSZ

Jól elcsavartad ezt is, hogy semmitse mondj.

DIONŰSZOSZ

A balga fűlnek balgaság a bűlcs beszéd.

852 (461-480)

PENTHEUSZ

Elűszűr hát mihozzánk hoztad istened?

DIONŰSZOSZ

A barbárok mind tartják táncos űnnepét.

PENTHEUSZ

A helléneknél mind sokkal tompábbeszű.

DIONŰSZOSZ

Okosabbak ebben; csak szokásuk másťmilyen.

PENTHEUSZ

Nappal vagy éjjel végzed szertartásaid?

DIONŰSZOSZ

Legtűbbszűr éjjel: a homályban szentség lakik.

PENTHEUSZ

A nűk számára csak romlás és cselvetés.

DIONŰSZOSZ

Ki rűtra vágyik, megtalálja nappal is.

PENTHEUSZ

Még meglakolsz e sanda bűlcsességedért.

DIONÚSZOSZ

S te, mert tudatlanságod istent sért, azért.

PENTHEUSZ

Be vakmerő bakkháns ez itt, nyelvelni tud.

DIONÚSZOSZ

S mi lesz a kínom, mondd a szörnyü büntetést.

PENTHEUSZ

Először is levágom zsenge fürtjeid.

DIONÚSZOSZ

E fürtök szentek, mert istennek gondozom.

PENTHEUSZ

Aztán kezedből átadod lombos botod.

DIONÚSZOSZ

Vedd el magad, mert Bakkhoszé, neki hordozom.

PENTHEUSZ

Magad pedig börtönbe vetve őrizünk.

DIONÚSZOSZ

Onnan, mihelyt kívánom, az istenség kiment.

PENTHEUSZ

Igen, ha bakkhánsok közt állva hívod őt.

853 (481-499)

DIONÚSZOSZ

Most is közel van; látja jól, mit szenvedek.

PENTHEUSZ

Hol van? Bizony seholy látja két szemem.

DIONÚSZOSZ

Ott van, hol én; szentségtörő, nem láthatod.

PENTHEUSZ

Ragadjatok meg! Thébát sérti s engem is.

DIONÚSZOSZ

Balgák, ti! bölcsen óvjak; meg ne kössetek.

PENTHEUSZ

S én, mert tenálad több vagyok, parancsolom.

DIONÚSZOSZ

Lám, nem tudod, mit mondsz, mit művelsz és ki vagy,

PENTHEUSZ

Pentheusz, Agaué és Ekhión gyermeke.

DIONÚSZOSZ

Neved pendíti máris^{18*} sorsod gyászdalát.

PENTHEUSZ

Vigyétek el! Zárjátok az istállóba, hol

jászolhoz kötve mást se lát, csak vak homályt.

Ott járd a táncot! A nőket meg, bűntársaid,

akik követtek, szolgálókul adjuk el;

vagy elszoktatjuk a dobveréstől ujjaik,

mert itt serényen szőni-fonni kell nekik.

DIONÚSZOSZ

Indulhatunk! Úgysem kell elszenvednem azt,

¹⁸ l. 367. sorhoz fűzött jegyzetet.

mi nincs rám mérve. Csakhogy néked dölyfödért
Dionúszosz, ő, kit megtagadsz, még megfizet;
rá versz bilincset, hogyha vétesz ellenem.

KAR

.....

Akhelóosz lánya, szűz,
gyönyörű isteni Dirké,
te fogadtad patakodba
Zeusznak pici gyerekét,
hogy a szent tűz közepéből
a szülő Zeusz kiragadta,
s be a combjába; kiáltva:

"Dithürambosz, jer hatolj le
eme férfiúi méhbe:

a neved Bakkhiosz, így hív
ezután Théba örökké."

S te vagy az, te boldog Dirké,
ki elűzöd istenáldott

koszorús rajom magadtól?
Tovakergetsz? Tovaillansz?

De a bornak gyönyörében
Bromiosz még a jövőben
be komoly gondot okoz tenéked!

Milyen, milyen dühöt
lehel énellenem itt
ez a sárkányivadék, bős-
dühü Pentheusz, kit Ekhión,
a föld fia nemzett,
iszonyú vad szemü szörnyet,
nem is embert, de gigászt, vé-
resen égnek nekirontót;
s aki megkötözne engem,
Bromiosznak áldozóját:

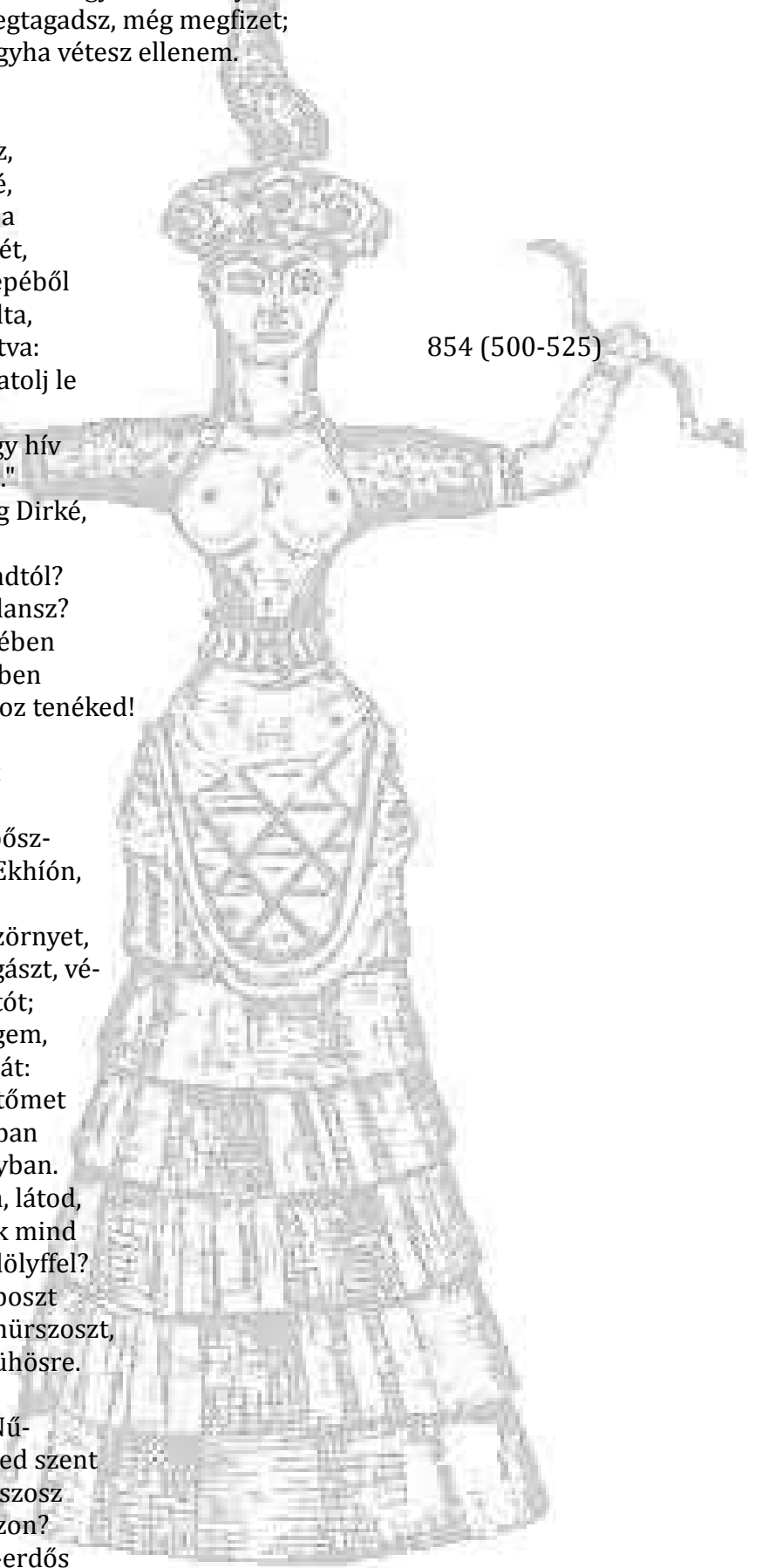
hisz az én szent vezetőmet
odabenn tartja a házban
kötelékben és homályban.

Dionúszosz, Zeusz fia, látod,
hogy a téged hirdetőik mind
hogyan harcolnak a dölyffel?

Arany-arcú, az Olümposzt
odahagyd, rázzad a thürszoszt,
zabolát vess az öló dühösre.

De vajon vadnevelő Nű-
sza hegyormán vezeted szent
meneted most Dionúszosz
vagy a nagy Kórukoszon?
Vagy Olümposz sűrű-erdős

854 (500-525)

szakadékn,^{19*} ahol Orpheusz
keze játszott kitharáján,
ligetet-fát, vadakat mind
követőül csalogatva.
Boldog Píeria,
becsül, áld Euiosz, eljő,
hamar eljő csapatával,
a futó Axioszon
hamar átkelve, keringő
seregének halad élén,
s a Lúdiászt szeli át, gazdagodás
apját, földilakók
kincs-adóját, kiről tudom:
szép vizével lónevelő
tájékát gyarapítja.

855 (526-562)

Dionúszosz kiáltása hangzik a palotából

DIONÚSZOSZ

Ió!

Idehallgass, seregem, hallj!

Ió, bakkhák; ió, bakkhák!

KAR

Ki van amott, honnan is szólogat,
honnan is engem Euiosz?

DIONÚSZOSZ

Ió, ió! Újra hívlak,

én, Szemeié és Zeusz fia.

KAR

Ió, ió! én uram, én uram,

ide siess, ide, az én

csapatomhoz, Bromiosz, Bromiosz!

DIONÚSZOSZ

Reszkettesd meg a földet, szent Egyesülés!

Mennydörgés

KAR

Ó, ó!

Pentheusz palotája

hamarosan aláomol, lerogy, lehull.

De Dionúszosz odabenn van: elé

boruljatok! Leborulunk.

Látjátok a kőoszlopok teteje mint inog,

közepe szétomol!

Omlás zaja. Az oszlopok megrázkódnak

856 (563-588)

¹⁹ e sorok bizonyára a makedóniai tartózkodásnak köszönhetők.

Bromiosz ott süvít a házfedél alatt!

DIONŰSZOSZ

Égjen a mennyköves sugaru fáklyatűz:

gyújtsd fel, gyújtsd fel Pentheusz palotáját.

Szemelé sírjából láng csap föl

KAR

Ó, ó!

Hát nem nézed, hát nem látod

Szemeié szent sírján a tüzet,

amit ő hagyott itt, a villámütött,

Zeusz mennykövéből a lángot?

Vessétek a földre reszkető testetek,

vessétek, mainaszok!

Mivel a mi urunk szétroncja, összedönti

ezt a palotát, Zeusz fia.

A mainaszok arcra borulnak. Dionűszosz kilép a palotából

DIONŰSZOSZ

Barbár nők, ti, hát miért is szállt meg így a rémület,

mért borultok mind a földre? Láttátok, hogy

Bakkhiosz

hogy megrázta ezt a házat, Pentheusz házát. Keljetek

talpra bátran, testetekből messzeűzve a retteget.

KAR

Bakkhosz-ünnepünk legelső, legsugárzóbb fénye, te!

Ó, be jó, hogy látlak újra, én, idáig elhagyott.

857 (589-609)

DIONŰSZOSZ

Elborított hát a kétség, mikor vittek foglyukul,

hogy Pentheusz mély tömlöcébe, vak homályba

vessenek?

KAR

Hogyne! Hát ki óv meg engem kívüled, ha bajba

hullsz?

Csakhogy ily gonoszba bukva, szabadítód hogy került?

DIONŰSZOSZ

Én magam voltam feloldóm, könnyűszerrel, kintalan.

KAR

Nem vetett hát két kezedre foglyulejtő hurkokat?

DIONŰSZOSZ

Ezt a döllyfét törtem épp le: hitte csak, hogy

megkötöz,

meg sem érintett az ujja, látomása csalta meg.^{20*}

²⁰ hasonló látomás áldozata volt Héraklész a róla elnevezett Euripidész-darabban, valamint Szophoklész

Jászolánál egy bikát lelt, ott, hová engem bezárt,
arra vetette kötelékét, térdére s patáira,
vad dühében fúva-fúlva, izzadsága gyöngyözött,
és fogát ajkába vájta. Én meg őhöz közelel
nyugton ültem és figyeltem. Éppen ekkor érkezett
Bakkhosz, és megrázta házát s gyújtott áldozó-tüzet
anyja sírján; erre Pentheusz, azt képzelve, háza ég,
föl-le futkosott szünetlen, szolgálknak kiáltozott:
„Vizet a folyóból!"; mind rohan, de mind hiába
dolgozik.

Aztán ezt is abbahagyja - hogy kiszöktem, azt hiszi -
s öldöső kardot ragadni ront a házba hirtelen.

Erre Bromiosz - én legalábbis úgy hiszem, hogy ő
maga -

képmást készít udvarában; Pentheusz rögtön arra ront,
és a fényes légbe szúr-dőf, azt képzelve: engem öl.

Majd egyéb iszony-csapással is sújtotta Bakkhosz:
földreverte palotáját, itt hevernek romjai;

az, hogy engem megbilincsel, ily keserves lett neki.

Roskadoz már, kardja lankad. Mert merészelt küzdeni

ő, a halandó, istenével. Hát kiléptem könnyeden

és kijöttem körötökbe. Őt már semmibe sem veszem.

858 (610-637)

Azt hiszem, hogy benn a házban döngenek most
léptei,

tornácára lép ki tüstént. Mit tudhat még mondani?

Könnyen el fogom viselni, bármilyen dühöt liheg:

bölcs emberhez az való, hogy józan és nyugodt legyen.

Pentheusz zavartan kilép a palotából

PENTHEUSZ

De nagy csapás ért! Megszökött az idegen,
kit bent őriztek még imént bilincsesen.

Hohó! hohó!

Hisz itt van, ő az! Hogy lehetsz a ház előtt?

Bentről kiszökve, tornácomra hogy kerülsz?

DIONÚSZOSZ

Megállj! Fékezd mohó dühödnek lépteit.

PENTHEUSZ

Bilincsedet leverve, hogy kerülsz ide?

DIONÚSZOSZ

Mondtam, vagy nem, hogy lesz, ki meg fog menteni?

PENTHEUSZ

No és ki volt az? Mindig új mesékre lelsz.

DIONÚSZOSZ

Ki a földieknek szőlőfürtöket növeszt.

PENTHEUSZ

Aiasza.

Ki borral lesz hatalmas úr Thébánk felett?

DIONÚSZOSZ

Ha így ócsárlod Dionúszoszt - csak ékited.

PENTHEUSZ

A bástyakapukat körben mind bezáratom.

DIONÚSZOSZ

No és? Nem lépnek át bástyát az istenek?

PENTHEUSZ

Bölcs vagy te, nagy bölcs; ott sosem, hol kellene.

DIONÚSZOSZ

Ahol leginkább szükséges, bölcs ott vagytok.

De annak hallgasd meg szavát először is,

ki hozzád most a hegyről hírral érkezik;

bevárlak itt; attól ne félj, hogy elfutok.

859 (638-659)

HÍRNÖK

(belép)

Thébánk királya, Pentheusz, hozzád érkezem

Kithairón ormáról, hol nem tompul sose

a tiszta hónap csillogó tündöklete.

PENTHEUSZ

Miféle újság sürgetett, hogy így siess?

HÍRNÖK

A bakkhász úrnóket láttam, kik hófehér-
bokával elrepültek innen, mint a nyíl.

Jövök, jelentem néked és Thébának is,

minden csodánál mint mívelnek többet ők.

De tudni vágyom: jobb, ha nyíltan szólok,

vagy összevonjam, mit felőlük szólhatok.

Mert hirtelen természetedtől rettegek,

hiszen király vagy és hamar haragra gyúlsz.

PENTHEUSZ

Beszélg csak; én meg nem büntetlek semmiért;

őszinte szóra nem helyes, ha gyúl harag.

A bakkhász nőknek mennél rútabb tetteit

jelentet nékem, annál inkább büntetem

ezt itt, ki őket megtanította ártani.

HÍRNÖK

Legelgető csordáink már a csúcs felé
lépdeltek akkor, hogy sugár-raját a nap
földünk-melengetően küldte szertesztét.

Az asszonyok három csoportját látom ott,

az egyik élén Autonoét, a másikén

anyádat, Agauét; Ínóé a harmadik.

Aludt ott hosszan elnyúlt testtel mindahány,

fenyőágaknak döntve hátuk egyesek,

mások meg tölgylevélre fektették fejük

a földre, józanul, s nem mint te állítod,

bortól s a fuvola vad zajától ittasan

vadászva Küprisz kéjét berki rejteken.

Anyád volt az, ki felkiáltott élesen,
középre állva, álmukat riasztani,
a szarvas barmok bőgésének hallatán.
Kivette hát szemükből gazdag álmukat,
csodálatos szép rendben szöktek talpra mind,
korosabbak, ifjak, és igátlan szüzek is.
S előbb vállukra ontották le fürtjeik,
s az őzbőrt újra felkötötte mind, kinek
lazult csomója; és a pettyes bőroket
körültekerték nyaldosó kígyókkal is.
Voltak, kik csöpp gidákat s farkaskölyköket
emeltek karra, csorrant is fehér tejük,
kik nemrég szültek s duzzadt még emlejük,
s a csecsemőik otthonhagyták; vette föl
borostyán-, tölgy- s virágfüzérét mindahány.
Thürszoszt emelt egy és a szirtre rácsapott,
s előszökellt a forrás tiszta harmata;
a másik földhöz érintette a nád-botot,
s a bor patakját küldte onnan istene;
s kinek fehér italra vágyott benseje,
a földön ujja leghegyével rést nyitott,
s tej omlott onnan; édes méznek cseppjei
csepegtek mindjűk repkénylombos vesszein.
Ha ott vagy - hát, kit most gyalázol, istened
e nagy csodákért esdekléssel tiszteld.

860 (660-691)

Hát összegyűltünk, mind a pásztor és gulyás,
tanácskozásra; és civódtunk is sokat,
iszonytató, csodálni méltó tettükön.
És egy, ki a várost látogatja, szóhoz ért,
mindünkhöz így szólt: „Szent tetőkön járdalók,
én azt tanácslom, hogy vadásszuk s fogjuk el
Agauét, Pentheusz anyját, míg bakkhánszkodik,
urunk kedvére.” Úgy gondoltuk, jól beszél;
a lombos ágak közt vetettünk csejt nekik,
rejtőzve gonddal. Ők a megbeszélt időn
a szent tánchoz föl-fölvetették thürszoszuk,
lakkhoszt együtt, Bromioszt, Zeusznak gyermekét
kiáltva hívták; bakkháns-táncot járt a hegy,
vadak keringtek, helyben semmi nem maradt.

Előttem szökdelt épp Agaué táncosan;
előugortam, el kívántam fogni őt;
hol meglapultam, elhagyván a rejteket.
Ő felsívított: „Gyors szukáim, jőjjetek!
Kapjunk csak el néhányat e férfiak közül!
Lombos botokkal, rajta csak, kövessetek!”

861 (692-730)

Mi elfutottunk, szertetépni nem tudott
bakkháns csapatjuk; ők meg rárohantak egy

legelő gulyára, puszta kézzel, ott közel.
Duzzadt tőgyű tehénkét láttál volna ott,
hogy bőg, amíg kezük szakítja kétfelé;
mások borjakra rontanak, tépik vadul;
s láthattál volna húst s hasított sok patát
föl és le szállni; hús függött fenyők magas
ágán, a friss vértől csöpögve, itt meg ott.
Dölyfös bikák, szarvukkal egykor oly vadak,
egész testükkel földrehullva nyúltak el,
mikor nekirohant a zsenge lánycsapat.
Előbb tépték szét húsukat meg bőrüket,
semmint királyi szemhéjad rebbenni tud.
Továbbsuhamnak mint serény madársereg
a sík mezőre, mely Ászóposz partjain,
táplálni Thébát, duzzadó kalászt terem;
Hüsziait s Erüthrait, a Kithairón-csúcs alatt
e két falut mint ellenség rohanta meg
dúló csapatjuk, zsákmányt szedve mindenütt;
a házakból is elraboltak gyermeket.
Föl sem kötözte egy se, mit vállára vett:
az ottmaradt, nem hullt a barna földre le,
sem érc, se vas. Hajukban lángoló tüzet
vittek, s nem égtek el. De a sértett sok lakos
a rabló bakkhánsnőkre fegyverrel rohant.
Csodálatos volt, szörnyü látvány volt, uram!
A nőkön érces fegyverük nem vert sebet;
s ezek, kezükből rájuk dobva thürszoszuk,
sebeztek is, meg vissza is verték hamar
a férfiakat. Nem isten nélkül, biztosan.
Majd visszatértek, honnan lábuk útrakelt,
a sok patakhoz, mit fakasztott istenük;
ott vért lemostak; és mi arcukról lehullt
vércsepp, a kígyók testükről nyalták le azt.
Ez istenséget, bárki is, tehát, uram,
fogadd be városunkba; nagy mindenhogyan.
Mert tőle kapták, mint mondják, az emberek
a gondokat csitító szőlő fürtjeit.
Pedig bor nélkül szerelem sem ébredesz,
s az ember minden örömének vége lesz.

KAR

Király előtt szabad szót szólni rettegek,
Dionüszoszról mégis meg kell mondanom,
hogy nem csekélyebb, mint a többi istenek.

PENTHEUSZ

A bakkhánsok vad dölyfe terjed, mint a láng,
s a helléneknek roppant szégyenére dül.
Nem késhetünk: az élektrai kapuhoz
siess: a pajzosoknak szólj, hogy gyűljenek;
minden lovas gyors lóra üljön; és aki

862 (731-768)

pajzsforgató, ki íj feszítő férfiú,
mind gyűljön erre, mert nagy harcot inditunk
a bakkhánsnőkre. Minden mérték veszve van,
ha mit túrtünk e nőktől, túrnünk kell tovább.

DIONŰSZOSZ

Pentheusz, szavamra nem hallgatsz te semmiképp;
de bár rosszat szenvedtem tőled, intelek:
ne fogj az isten ellen fegyvert, csöndesedj:
mert Bromiosz el nem tűri, hogy dallal-zajos
hegyoldaláról szerteúzd bakkhánsait.

PENTHEUSZ

Oktatsz? Kiszöktél börtönödből. Hát nem elég,
hogy most szabad vagy? Vagy megint bezárjalak?

DIONŰSZOSZ

Áldoznék inkább néki, semmint ellene,
én, földi ember, rugdalózzam így vadul.

PENTHEUSZ

Mint méltó, néki asszonyvérrel áldozok,
Kithairón-völgyben nagy csatára indulok.

DIONŰSZOSZ

Mind megszaladtok. Csúf, ha érces pajzsokat
fordít futásra tomboló nők thürszosza.

863 (769-799)

PENTHEUSZ

Be bosszantó ez az idegen, zavarba hoz:
hallgatni nem tud, bármi történik vele.

DIONŰSZOSZ

Ember, ma még jóvá tehetnéd dolgodat.

PENTHEUSZ

S hogyan? Talán hogy szolgáljam szolgálmat?

DIONŰSZOSZ

A nőket én ide, fegyver nélkül, elhozom.

PENTHEUSZ

Ó, jaj, megint milyen csejt szósz itt ellenem?

DIONŰSZOSZ

Milyet? Mivel még megmenthet művészetem.

PENTHEUSZ

Kiterveltétek ezt, hogy tombolhassatok.

DIONŰSZOSZ

Istennel együtt szőttem, tudd, e tervemet.

PENTHEUSZ

Fegyvert kezembe! És te árva szót se szólj.

DIONŰSZOSZ

Ó!

Akarnád őket látni ott a bérctetőn?

PENTHEUSZ

Úgy ám! És adnék érte aranyat is, sokat.

DIONŰSZOSZ

Miért gyúltál e vágyra ily hatalmasan?

PENTHEUSZ

Kínozna, hogyha látnám őket ittasan.

DIONÚSZOSZ

S mi ily keserves, mégis látni áhitod?

PENTHEUSZ

Fenyők tövén, tudd meg, megülnék csöndesen.

DIONÚSZOSZ

De felkutatnak, bárha titkon érkezel.

PENTHEUSZ

Igazságod van; akkor hát nyíltan megyek.

DIONÚSZOSZ

Vezesselek hát? Útrakelni készen állsz?

864 (800-819)

PENTHEUSZ

Mennél előbb! Idóm rászántam; csak vezess.

DIONÚSZOSZ

Burkold be akkor lenruhába testedet.

PENTHEUSZ

Vajon miért? Én, férfi, asszonnyá legyek?

DIONÚSZOSZ

Hogy férfiként meglátva meg ne öljenek.

PENTHEUSZ

Jól mondtad ezt is; bölcs voltál korábban is.

DIONÚSZOSZ

Dionüszosz volt, ki mindezekre ihletett.

PENTHEUSZ

Hogy váltsam jól valóra bölcs intelmedet?

DIONÚSZOSZ

Felöltöztetlek bent a házban én magam.

PENTHEUSZ

Milyen ruhába? Nőibe? Ó, de szégyelem!

DIONÚSZOSZ

Hát nem kívánod a bakkhánsnőket látni már?

PENTHEUSZ

Mit kell tehát, mondd meg, magamra öltennem?

DIONÚSZOSZ

Előbb hajad kecses fürtökbe rendezem.

PENTHEUSZ

S a díszeimhez másodszer mi tartozik?

DIONÚSZOSZ

Bokáig érő ing, s fejedre főkötő.

PENTHEUSZ

És mindemellett lesz még rajtam más egyéb?

DIONÚSZOSZ

Thürszosz kezében, pettyes őzbőr válladon.

PENTHEUSZ

Nem, női ruhába bújni képtelen vagyok.

DIONÚSZOSZ

Ha a bakkhánsnőkkel harcolsz, meghalsz véresen.

PENTHEUSZ

Jól szólsz; előbb még rejtekük kikémlelem.

865 (820-838)

DIONÜSZOSZ

Bölcsőbb, mint bajjal bajt vadászni szüntelen.

PENTHEUSZ

De észrevétlen hogy jutok át a városon?

DIONÜSZOSZ

Majd én vezetek; rejtek-ösvényen megyünk.

PENTHEUSZ

Minden jobb, mint hogy a bakkhánsnők nevéssenek!

Menjünk a házba; bent eldöntöm, mit teszek.

DIONÜSZOSZ

Szolgálatodra, így is, úgy is kész vagyok.

PENTHEUSZ

Megyek be hát? s vagy fegyvert fogva indulok,
vagy azt teszem, mire most tanácsod oktatott.

(Bemegy a palotába)

DIONÜSZOSZ

(a Karhoz)

Hálóba hullt e férfiú, ti asszonyok;

a bakkhánsnőknél megbűnhődik vére hull.

Dionüszosz, nem vagy messze, tedd a dolgodat,

eljött a bosszu. Őrjítsd meg legelőször is,

bocsáss rá könnyű tébolyt: mert ha épeszű,

sehogysem óhajt női köntöst ölteni,

de hogyha nincs már ép eszénél, megteszi.

Nevetni fog majd rajta minden thébai,

míg nőruhában a városon végigvonul,

amért imént oly nagy haraggal rémitett.

Megyek ráadni azt a díszet, miben leszál

Hádészhoz - majd ha levágta anyjának keze.

S megtudja akkor, hogy Dionüszosz, Zeusz fia,

milyen nagy isten - mindeneknél rémesebb,

s a jámborokhoz mindig legkegyelmesebb.

(Bemegy a palotába)

KAR

Éji, bakkhoszi tánc során

hó-lábam a földre

vetem-e, és harmat-teli szent

légbe vetem-e nyakam,

mint az őz, mely zsenge-füvű

réten játszik jó örömök között,

mert épp megmenekült a bős

vadásztól, s az ügyes-bogú

hálók szálain átszökellt;

s rikkant újra az üldöző,

falkával nyomába rohan,

ő meg széleseben, folyó-

parti síkra suhan,

866 (839-867)

s nehezen odakerülve, örül,
mert nincs mar ember ott
ligetek ölén, árnylombu berekben.

Mi a bölcsesség? Vagy van-e
istenajándék kedvesebb,
mint az, ha ránehezül
az ellenség fejére kezünk?
A szép kedves örökké.

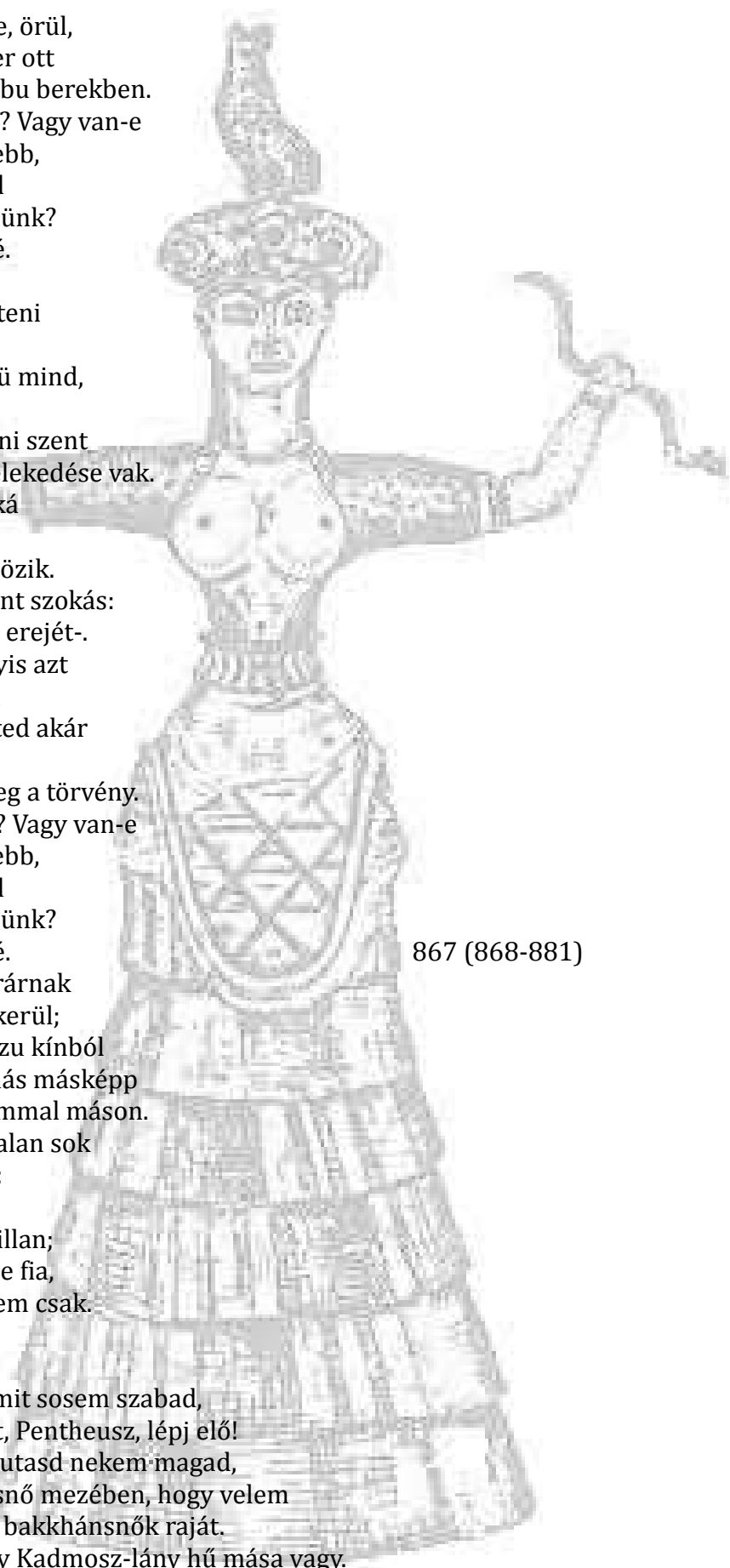
Lassú, de biztos az isteni
erő: ha közénk ér,
lakol az értetlen-szivü mind,
aki a tiszteletet
meg nem adja az isteni szent
nagyságnak, s dúlt vélekedése vak.
Titkon rejtik el és soká
az idő lábát ravaszul;
és ki nem kegyes, üldözik.
Legjobb mindig a szent szokás:
ápolj, gondozd, tudd erejét-
Könnyen ismered úgyis azt
föl, hogy az isteninek
milyen ereje van - érted akár
vagy nem - régóta él:
szülei a természet meg a törvény.

Mi a bölcsesség? Vagy van-e
istenajándék kedvesebb,
mint az, ha ránehezül
az ellenség fejére kezünk?
A szép kedves örökké.
Boldog az, ki a tengerárnak
vihara elől kikötőbe kerül;
s boldog az, ki a hosszú kínból
kiszabadul; más és más másképp
győz kinccsel, hatalommal másan.
Számталannak számtalan sok
reménysége virágzik:
s a bőséget eléri,
vagy épp nem, s tovaillan;
aki naponta szerencse fia,
boldognak azt nevezem csak.

DIONÚSZOSZ

(kilép a palotából)

Ki azt kívánod látni, mit sosem szabad,
és tenni azt, mi tiltott, Pentheusz, lépj elő!
A házból lépj ki, és mutasd nekem magad,
a megszállt bakkhánsnő mezében, hogy velem
anyád kikémeled és a bakkhánsnők raját.
Remek! Most bármely Kadmosz-lány hú mása vagy.

867 (868-881)

Pentheusz, női ruhában, megjelenik

PENTHEUSZ

Két napot látok fönn az égen,^{21*} úgy hiszem,
és hétkapus Thébát is kettőt ideleinn.
És úgy látom, hogy bika vagy te, ki itt vezetsz:
a homlokodból, úgy tűnik, két szarv mered.
Vad vagy tehát? Bikává lettél teljesen.

DIONÜSZOSZ

Velünk az isten, bár neheztelt még imént,
most pártfogód lett. Azt látod, mit látni kell.

PENTHEUSZ

S engem minek látsz? Mint Ínó, olyan vagyok,
vagy mint anyám, Agaué, éppúgy lépdelek.

DIONÜSZOSZ

Ha rádtekintek, őket látom, úgy hiszem.
De nézd, a fejedet félrecsúsztott itt e fürt,
nem így rendeztem én el a főköttő alatt.

868 (882-929)

PENTHEUSZ

Ott benn fejem föl és le rázva, bakkhoszi
szent tombolásban, szétziláltam fürtjeim.

DIONÜSZOSZ

De itt vagyok s az én gondom, hogy rendbe légy,
hát elsimítom újra; vesd csak föl fejed.

PENTHEUSZ

Tessék, te ékíts: hisz terád bíztam magam.

DIONÜSZOSZ

Öved lazult, és köntösöd redői sem
simulnak úgy bokád fölé, mint illenék.

PENTHEUSZ

Így látom én is, már legalább jobblábamon;
emitt a peplosz csínosabban omlik el.

DIONÜSZOSZ

Legjobb barátodnak tudsz majd, ha láthatod,
hogy a bakkhánsnők - nem úgy, mint vélted -
józanok.

PENTHEUSZ

Mondd hát, a thürszoszt jobbkezembe fogjam-e,
vagy a balba, illendőbb bakkhánsnő hogy leszek?

DIONÜSZOSZ

Jobbodba fogd, s a jobblábaddal lökd, emeld;
dicsérem, hogy már másképpen gondolkozol.

PENTHEUSZ

²¹ Pentheusz megkettőzve látja a világot. Megőrülési folyamatának ezen a pontján már teljesen elvesztette öntudatát, s az istent a beavatottak szemével nézi: immár Dionüszosz egyik megjelenési formáját, a bikát látja az idegenben.

Tudnám-e, mondd, a nagy Kithairón csúcsait
s a bakkhánsnőket vállamon hordozni mind?

DIONŰSZOSZ

Tudod, csak óhajtsd. Nem volt józan teljesen
elméd, de most olyan, milyennek lennie kell.

PENTHEUSZ

Rudat viszünk, vagy kézzel tépem a csúcsokat,
s a két karom vagy két vállam vetem nekik?

DIONŰSZOSZ

A nimfa-barlangot ne dúld föl, jól vigyázz,
és azt a zugot se, hol sípolni Pán szokott.

PENTHEUSZ

Helyes; ne erővel győzzünk asszonyok felett,
fenyőágak közé rejtem hát testemet.

869 (930-954)

DIONŰSZOSZ

Rejt majd a rejtek, hol rejtőznöd rémület,
ki a bakkhánsnőket így cselekkel kémleled.

PENTHEUSZ

Remélem is, hogy rajtaérek egynehány
kis párocskát, mint madárkákat, a sűrűben.

DIONŰSZOSZ

Hisz épp ilyesmit indulsz lesni: meglesed
és megkapod - ha ők nem téged még előbb!

PENTHEUSZ

A thébai tájon vígy keresztül: én vagyok
csak férfi itt, ki ilyet bátran vállalok.

DIONŰSZOSZ

Magad szenvedsz el e városért mindent, magad;
vár is reád sok kényszerű nagy küzdelem.

Jójj, megváltó vezére utadnak én vagyok,
onnan már más hoz vissza.

PENTHEUSZ

Az, ki szült, anyám.

DIONŰSZOSZ

S mindenki lát majd!

PENTHEUSZ

Épp ez az, mit áhitok.

DIONŰSZOSZ

Visznek magasban.

PENTHEUSZ

Ez csak asszonyhoz való.

DIONŰSZOSZ

Anyád emel föl.

PENTHEUSZ

Elkényeztetsz teljesen.

DIONŰSZOSZ

Csak úgy, ahogy kell.

PENTHEUSZ

Érdemem szerint kapom.

(El)

DIONÚSZOSZ

Rettentő nagy vagy, rettentő, és rettenet
lesz sorsod is; nyersz égígérő hírnevet.

Vess rá kezet, Agaué, s nővérek, ti is,
ti Kadmosz-lányok: ezt az ifjút szörnyü nagy
csatába küldöm, melyben győztes én leszek
és Bromiosz. S mi eljön, megmutatkozik.

870 (955-976)

KAR

Lüssza szukái, gyors ebek, a bércre föl!
ahol a Kadmosz-lányok szent raja
tanyáz. Űzd csapatunk

a nótánzó köntösében vadul
a mainaszokra leskelőre, rajta csak!

Anyja látja meg sima sziklatetőről,
ő legelőbb, hogyan

leselg, s a mainaszokra rikkant:

„Aki a bércfutó

Kadmosz-lányok után ide föl, ide föl elért,

ki lehet, ó, bakkhák?

Anyja ki lehetett?

Mert nem asszony, ki ezt fényre szülte, nem:

nőstényoroszlán, vagy libüai

Gorgó-szörnyeteg.”

Előre, fénysugaras, előre, kardfogó

igazság: a torkát hasítsd fel

a gonosz istentelen Ekhión-

sarjnak, a földszülöttnek.

Neki, aki bőszülden s iszonyu tébollyal
nekirohan, Bakkhosz, a magad és anyád
szertartásainak,

s eszebomolt dühében előre tör,

bősz erővel győzni a győzhetetlenen.

Józanná teszi majd, ha közel a vég,

az istentelent;

határt tudj, halandó - s a kín nem gyötör.

Nem irigyellek én,

bölcsesség: mást űzők, ami nagy, ami ragyog

szemem előtt; törjön

csak a gyönyörű felé

életem; éj s napon legyek jámbor, és

a törvényen kívülesőt vessem el,

istentisztelón.

871 (977-1012)

Előre, fénysugaras, előre, kardfogó

igazság: a torkát hasítsd fel

a gonosz istentelen Ekhión-

sarjnak, a földszülöttnek.

Jelenj meg hát bika, vagy sokfejű sárkány,
vagy lánglehelő oroszlán gyanánt.
Jövel, Bakkhosz; és a bakkhánsnőkre
vadászót borítsd mosolyogva halálos
hálóba, őt, ki a mainaszok
nyájába botolt.

MÁSODIK HÍRNÖK

Te ház, mely Hellászban virultál hajdanán,
s szidóni agg,^{22*} ki a sárkánykígyó magvait
e földbe, jó termésre, vetted egykor el,
jaj, hogy siratlak, bár csak szolga, semmi más:
a gazda kínja a hű szolgának is csapás.

KAR

Mi új hírt tudsz a bakkhánsnőkről mondani?

MÁSODIK HÍRNÖK

Elpusztult Pentheusz, Ekhiónnak gyermeke.

KAR

Bromiosz, nagy istenünk, hatalmad felragyog!

MÁSODIK HÍRNÖK

Mit mondasz? És miért is mondtad? Tán örülsz,
amért gazdám baj sújtja? Asszony, mért teszed?

KAR

Barbár énekem sivitozik, vigad:
már a bilincsektől sohase kell félnem.

MÁSODIK HÍRNÖK

Thébában nem maradt már férfi, azt hiszed?

KAR

Csak Dionüszosz, Zeusz fia, és nem Théba,
csak az az én uram.

MÁSODIK HÍRNÖK

Tán megbocsátható, de nem szép, asszonyok,
hogy e gyászeset fölött eképp viduljatok.

872 (1013-1040)

KAR

Hogyan esett el ő, szavadat hadd halljam,
a gonosz és gonosztervü férfi?

MÁSODIK HÍRNÖK

Midőn Therapnait, Théba végső szegletét
elhagytuk, átkeltünk Ászóposz habjain,
s kezdtünk fölhágni már a Kithairón szirtjein,
Pentheusz meg én, mert uramat én kísértem ott,
meg az idegen, ki leskelődni biztatott.

Füves kis völgybe érkeztünk először is,
vigyázva léptünk, s nem rezzent nyelvünk se, hogy
mi látni tudjunk, s minket meg ne lássanak.
Sziklák zárták a völgyet, csermely folyt belül,

²² Kadmosz.

fenyőfák árnya fedte, és a mainaszok
ott ültek, és víg munka közt sürgött kezük.
Akadtak ott, kik lombjavesztett thürszoszuk
körülfonták repkénnyel újra gondosan;
mások mint cifra járomból szabadult csikók,
egymásnak váltogatták Bakkhosz-énekét.
Pentheusz, szegény, nem látva ezt a női rajt,
ezt mondta: „Innen, hol megálltunk, idegen,
a bakkhánsnők raját nem látja két szemem;
magastörzsű fenyőre mászva, szirtre tán
a mainaszok csúf tettét jobban láthatom.”

Csodát mívelt most, jól láttam, az idegen:
egy nagy fenyőnek égigérő ághegyét
lehúzta, húzta, húzta, a barna földre le;
mint íj görbült kerekké, vagy kerek korong,
amint egész kört írva futja meg körét;
a berki ágat így markolta meg tehát,
s a földre nyomta - nem halandó tette ezt!
A legfőbb ágakra ráültette most
Pentheuszt, s az ágat lassan így engedte föl
a két keze közt, s vigyázott, hogy ne rázza le.
Égigmeredve állt megint a nagy fenyő
és ága hátán ült királyunk, mint lovas.
Nem annyira látva, mint láttatva, a nő-lesen.
Alighogy megjelent urunk az ághegyen,
nem volt sehogysem látható az idegen,
de az ég magasából sejtelmes hang hallatott,
Dionúszoszé tán; így kiáltott: „Lányaim,
hozom tinektek azt, ki ünnepem s magam
gúnyolta; hát mérjétek rá a büntetést!”
Mihelyt kimondta ezt, földről az égre és
az égből földre lendült fényes szent tüze.

Elcsöndesült a lég, az árnyas völgy ölen
levél se rezzent, elcsitult a réti vad.
Ők meg fülük hegyezve - mert a szózatot
nem értették jól - jártatták körül szemük.
Ismét kiáltott. Erre Kadmosz lányai
megértve tisztán Bakkhosz buzdító szavát,
előre törtek, szélsébes galambcsapat
röpténél gyorsabbröptü lábuk szállt-suhant,
Agaué, anyja, és az ő nővérei,
s a többi bakkhák; csermelyes völgy rejtekén,
kiálló szirten, isten-ihlettel teli.
Amint meglátták ágtetőn ülő uram,
kemény kövek vad záporát szórták reá,
fölmászva szemközt egy toronynagy szirtre mind,
s fenyőágakkal dárdázták is szüntelen;
s a légen át mások lombdíszes botjukat

873 (1041-1077)

dobták szegény Pentheuszra, csakhogy hasztalan.
Törekvésükhöz túl magasban ült szegény
nyomorult amott fenn, bénán és tanácstalan.
Tölgyágakat hegyeztek végül: vas helyett
fa-rúddal ásni ki gyökerestül azt a fát.
De hogy célt vétett fáradozásuk ebben is,
így szólt Agaué: „Álljatok csak a törzs köré,
ragadjátok meg, mainaszok, mind! Fogjuk el
e vadat rajta, hogy isten titkos tánckarát
még el ne fecsegeje!” Sok-sok kéz tapad hamar
a fenyőre és kirántja a földből hirtelen.
Magasban ült fönn és magasból hullt alá
Pentheusz a földre, számtalan nyögés között:
mert tudta immár, hogy közel van végzete.

A szent ölés papnője ekkor anyja lett, é
s rárohant; fejről ő a főköttöt
ledobta: ismerjen rea boldogtalan
Agaué s meg ne ölje; megsimítva hát
arcát, beszélt: „Anyám, hisz én vagyok, fiad,
Pentheusz, kit Ekhíónnak szültél otthonod
mélyén; irgalmazz, jó anyám, és meg ne öld
az én hibámért most a tennen gyermeked.”

874(1078-1116)

Habzó ajakkal, körbeforgó vad, meredt
szemekkel anyja, megbomolva teljesen,
Bakkhossal telt meg; hasztalan szólt gyermeke.
De balkarját két kézzel megragadta most,
és oldalának vetve lábát, tépte ki
vállból, pedig hát biztos nem volt ily erős:
az isten tette izmos-könnyüvé kezét,
Ínó végezte ezt be: a másik oldalon
szaggatva húsát; Autonoé követte, majd
egész csapatjuk: kélt goromba nagy zshivaj.
Ő, míg csak volt még benne lélek, jajgatott;
azok visongtak. Egy a karját vitte el,
másik lábát sarustól; hústól meztelenült
bordája mind; s a nők friss vértől lepve mint
labdát dobálták Pentheusz húscsáfatait.
Szétszaggatottan hever a test, egy része fönt
a durva szirten, más az erdő sűrűjén;
nem könnyü ráakadni; csak nyomorult fejét
ragadta kézbe anyja, tűzte thürszosza
hegyére, és mint bérci oroslán fejét
hurcolja át a Kithairón csúcsán völgyein,
a mainaszok karában hagyva hűgait.
S e gyászos zsákmánnyal kérkedve érkezik
bástyánk körébe, szólogatva Bakkhioszt,
vadásztársát, ki zsákmányt vétetett vele,
győztest, ki győzelemdíjául könnyet ad.

De én e nagy csapás helyéről elmegyek,
mielőtt e házba még Agaué visszatér.
A józan élet és az istentisztelet
legszebb, amit kapnak halandó emberek
- én így hiszem -, s csupán az bölcs, ki él vele.

(El)

875 (1117-1152)

KAR

Nosza, keringj körben Bakkhoszért;
nosza sivítsd fennen végzetét
sárkányfi Pentheusznak, aki nő-köntöst
öltve, a nádveszót, a szép
thürszoszt - bizonyos halálát -
keze közé fogta,
s vezéreként bikát követve hullt alá.

Kadmoszi bakkhánsnők,
dicső győzelmi éneketek nyögésbe fúl,
könny özönébe kerül.

Gyönyörű harc: vértől csöpögő kézzel
öleli gyermekét.

De íme látom, itt jön már a ház felé
Agaué, Pentheusz anyja; szeme vérben forog.
Jertek, fogadjuk az ujjongó isten raját!

AGAUE

Ázsia bakkhánsnői!

KAR

Miért szólítasz?

AGAUE

Ime, hozzuk a hegyről
a frissen-szelt repkény koszoruját,
örömadó zsákmányt.

KAR

Látom, és befogadlak táncunkba.

AGAUE

Ezt háló nélkül fogtam el,
vad oroszlánnak ezt az ifju sarját:
íme, láthatod.

KAR

De hol is? Újra mondd.

AGAUE

Kithairón...

KAR

A Kithairón?

AGAUE

...az veszítette el.

KAR

S ki volt vadásza?

876(1153-1179)

AGAUE

Én, a dicső, legelőbb!
Boldog Agaué - így hív szent csapatunk.

KAR

S ki más még?

AGAUÉ

A Kadmosz...

KAR

A Kadmosz?

AGAUÉ

...leányai;

de csak utánam, utánam

értek a vadhoz. Szerencsés vadászat!

A lakomán végy részt.

KAR

Min? Jaj, te szegény!

AGAUÉ

Ifju bikácska ez:

fürtje alatt csupa szírom-zsenge pihe

simul az állára.

KAR

Vadallat-bozont köríti fejet.

AGAUÉ

A falkahajtó Bakkhiosz

ügyes: ügyesen uszította e vadra

bakkhánsnő-raját.

KAR

Mert ő a nagy vadász.

AGAUÉ

Dicsérsz hát?

KAR

Dicsérlek.

AGAUÉ

Tüstént a kadmoszi nép...

KAR

...és fiad, Pentheusz...

AGAUÉ

...hirdeti anyja nevét,

ki szép oroszlánt ölt a vadászon.

KAR

Csodásat.

AGAUÉ

Csodásan.

KAR

Örülsz hát?

877 (1179-1197)

AGAUÉ

Nagyon! Mert

gyönyörű nagy ez a vad,

amit e földnek ott elejtett kezem.

KAR

Mutasd meg, jaj, szegény, a polgároknak azt
a győzedelmi zsákmányt, mit közénk hozol.

AGAUÉ

Ti mind, kik szépkapus nagy Théba városát lakjátok, jertek zsákmányt nézni, ezt, amit mi ejtettünk, Kadmosz vadászó lányai, nem bőrfogantyús thesszál dárdával, nem is hálóval fogva el, de pusztán hófehér kezünk ujjával. Mit kérkednek még azok, kiknek kovácsok adnak lándzsát hasztalan? Hiszen mi pusztá kézzel fogtuk el vadunk, és pusztá kézzel szaggattuk szét tagjait.

Hát hol találom agg apám? Lépjen közel! S Pentheusz fiam hol-merre késik? Hozzon egy jólácsolt létrát s vesse a házfalnak hamar, hogy a párkányzatra felszögezze ezt a főt, az oroszlánét, mit vadászkezem megölt.

Kadmosz belép. Szolgák hozzák utána hordágyon Pentheusz holttestét

KADMOSZ

Kövessetek, hozzátok gyászos terhetek, Pentheuszt, ti szolgák, fektessétek a ház elé. Hosszan kutattam ezt a testet, így hozom, föllelve végülis a Kithairón szirtjein szétszaggatottan, egy izét sem egy helyen találva meg, de bajjal, berki rejteken. Mert hallottam, mit mertek tenni lányaim, amint beléptem itt a várfalak közé, vén Teiresziással jőve a bakkhánsnők közül; hát visszamentem a bércre, és most itt hozom unokám, ki ott a mainaszok kezén veszett. Ki Aktaiónt Arisztaiosznak szülte volt, ott láttam Autonoét is, és Ínót vele: tomboltak még a tölgyek közt boldogtalan. És volt, ki mondta, hogy bakkhánsnő-táncosan Agaué erre indult; híre nem hazug: mert látom őt itt, és e látvány nem derűs.

878 (1197-1226)

AGAUÉ

Apám, mindenki közt kérkedhetsz hangosan: a halandók közt te nemzeted a legdicsőbb leányokat; mindet, de engem legkivált, ki a szövőszéknél hagytam a vetéllő-rudat, s magasabbra törtem, kézzel fogni el vadat. S karon hozom, mint látod, hősi tetteim nemes zsákmányát, hogy díszítse házadat s ide függesszék fel. Fogd, apám, kezedbe fogd; és felvidulva szép vadászzsákmányomon, barátainkat hívd lakomára boldogan; hisz boldog vagy, mert ezt mívelték lányaid.

KADMOSZ

Gyász, mérhetetlen, gyász, te meg se nézhető!
Szerencsétlen kezeknek gyilkos műve, te!
Szép áldozatot kínálsz az ég lakóinak,
szép torra hívod Théba népét s engem is!
Jaj nékem, érted először, aztán magamért!
Hogy elvesztett, joggal, de irgalmatlanul
Bromiosz ma minket, bárha házunk gyermeke!

AGAUÉ

Be zsémbes a vénkor! Lám, az embert mivé teszi:
mogorva-pillantásuvá. Bárcsak fiam
mint anyja, oly szerencsés lenne mindig is,
mikor Thébából ifju rajjal indul el
vadat hajszolni! Csakhogy ő máshoz sem ért,
mint isten ellen vívni. Szükség van reá,
apám, hogy intsed s óvd. Ki hívja őt elém,
hogy jőjjön el már s lássa boldog arcomat?

KADMOSZ

Ó, jaj, ha észretértek, mily keservesen
kínlódtok még e szörnyőségért! Hogyha tán
mindvégig így maradtok, akkor éltetek
boldog se lesz, de tán nem is boldogtalan.

879 (1227-1260)

AGAUÉ

Mi az, mi ebben nem szép, vagy tán gyászos is?

KADMOSZ

Először vesd az ég boltjára két szemed.

AGAUÉ

Vetem; s mi az, mit ott fönn látnom kellene?

KADMOSZ

Milyennek látod? Nem másnak, mint még előbb?

AGAUÉ

Most fényesebb s valóban áttekinthetőbb.

KADMOSZ

S a lelked mélyén most is még zavar lakik?

AGAUÉ

Nem értem ezt a szót, de mintha némiképp
most józanodnám, érzem: elmém változik.

KADMOSZ

Figyelsz tehát rám s válaszolsz világosan?

AGAUÉ

Mit imént beszéltem, elfeledtem mind, apám.

KADMOSZ

Mily házba léptél egykor, nászda hangja közt?

AGAUÉ

Földszülte Ekhiónnak adtál asszonyul.

KADMOSZ

És az, kit e házban férjednek szültél, ki volt?

AGAUÉ

Pentheusz, a kettőnk nászjének gyermeke.

KADMOSZ

Kinek fejét tartod most karjaid között?

AGAUÉ

Oroszlánét, mondták vadász nő-társaim.

KADMOSZ

Jobban figyeld meg; csöpp fáradság látnod is.

AGAUÉ

Ó, jaj, mit látok? Mit tartok kezem között?

KADMOSZ

Vizsgáld erősen, és ismerd fel pontosan.

880 (1261-1281)

AGAUÉ

A legnagyobb fájdalmat látom, én szegény!

KADMOSZ

Vajon még most is oroszlánnak gondolod?

AGAUÉ

Jaj, én szegény, nem! Mert Pentheusz fejét fogom.

KADMOSZ

Nem ismertél rá, s érte hulltak könnyeink.

AGAUÉ

Ki ölte őt meg? Hogy került kezem közé?

KADMOSZ

Iszonyú valóság, ó, be késve érkezel!

AGAUÉ

Mondd, bárha szívem majd kiszökken hallatán.

KADMOSZ

Te ölted őt meg, és nővéreid veled.

AGAUÉ

Hol halt meg? Otthon, vagy miféle más helyen?

KADMOSZ

Hol Aktaiónt ebek tépték szét egykoron.

AGAUÉ

A Kithairón bércfokára mért is ment szegény?

KADMOSZ

Az istent és szent táncotok gúnyolni ki.

AGAUÉ

S magunk mi vajjon hogy kerülhattünk oda?

KADMOSZ

Őrjöngtetek, s a város tombolt véletek.

AGAUÉ

Dionüszosz vesztett minket el, már jól tudom.

KADMOSZ

Amért tagadtátok, hogy isten, dölyfösen.

AGAUÉ

Fiamnak drága teste hol van, szólj, apám.

KADMOSZ

Nehéz volt felkutatnom; íme, itt hozom.

881 (1282-1299)

AGAUÉ

És össze tudad mindenét illeszteni?

Az én dühömben, mondd, mi része volt neki?

KADMOSZ

Olyan volt, mint ti. Nem tisztelte istenünk.
Ezért sújtott most egy vesszei mindötöket,
titeket, meg őt is; s elveszítette házamat
és engem is: mert énnekem nem volt fiam -
és most méhed gyümölcsét, én boldogtalan,
e legcsúfabb halállal halva láthatom.
E ház csak rád tekintett, gyermek, támaszunk,
te tartottad tetónket, lányom magzata,
s a város félve tisztelt; senki nem került,
ki engem, aggot, mert volna dölyffel bántani,
mert tőled félt: bűnhődött volna, mint való.
De most palotámból dicstelen kivettetem,
nagy Kadmosz, én, ki hajdanán a thébai
népet vetettem, drága szép termésemet.
Legkedvesebbem, mert ha immár nem vagy is,
a legdrágább vagy énnekem még, magzatom,
nem érinted kezeddél eztán államat,
s anyád apját karolva, nem kérded, fiam,
tőlem: „Ki bánt, szólj, öregapám, ki nem becsül,
ki az, ki felkavarja, sértőn, szívedet?
Mondd meg nekem, hadd büntetem meg, jó apám.”
Most én nyomorult vagyok, te meg boldogtalan,
anyád szánandó, sorsvertek nővérei.
Ha van, ki istent nem becsül, csak tudja meg,
e pusztulás láttán, hogy vannak istenek.

KAR

Veled érzek, Kadmosz; ámde lányod gyermeke
- bár fáj neked - jogos nagy büntetést kapott.

AGAUÉ

Apám, te látod: sorsom hogy megváltozott.
Saját kezem mívelte ezt a bűsz iszonyt...
Hogyan szorítsam keblemhez, én boldogtalan,
e drága testet? És hogyan sirassam el?

882 (1300-1332)

Hogyan karoljam minden tagját át meg át,
s akit tápláltam s ringattam, hogy csókolom?
(Kadmoszhoz)

Jójj, agg apám, e háromszor-nyomorult fejét
tegyük a törzsre illendően, és miként
lehet, szép, drága testét rakjuk együvé.
(Pentheusz fejéhez)

Te drága fő, te édes orca, zsenge áll!
Látod, fejed saját fátylamba rejtem el,
fejed s vérlepte tagjaid; s a testedet,
mit körmöm szétmart, könnyeimmel öntözöm.

DIONÚSZOSZ

(megjelenik a magasban)

Figyelj rám, Théba népe, íme itt vagyok.
Először ifju küldöttemről szólalok:
e jótevőt irigység verte és harag

béklyóba, szidták dölyfös és gonosz szavak.
Ki ezt mívelte véle, Pentheusz, meglakolt:
szörnyű halálnak halálával halt, amit
rokon-kezeztől s mégis joggal szenvedett.
S hogy a népre még milyen rossz vár, nem rejtem el.
E gyilkolás fertőzetét lemosnia,
a várost, engesztelve, el kell hagynia.
Ki résztvett benne, hazáját nem láthatja már:
a sírlakó mellett ne lakják gyilkosa.
(Kadmoszhoz)

S megmondom azt is, Kadmosz, hogy terád mi vár.^{23*}
Sárkánykígyóvá változol, s az asszonyod
Harmonia, szintén kígyó képét ölti fel,
Árészt leánya, ki halandóval, véled él.
Bikák fogatját - így hangzik Zeusz jóslata -
barbárokat vezetve hajtod, nőd s magad.
Sok várost dúlsz fel mérhetetlen számu nagy
haddal; de aztán, hogy kifosztják Loxiász
szent jóshelyét,^{24*} mind csúfosan térnek haza;
de nőddel együtt Árészt megment^{25*} akkor is,
s a boldogok szigetére, új életre visz.

Ezt jóslom én, Dionúszosz, ki Zeusznak gyermeke
s nem halandóé vagyok: hogyha hamarabb
elismertek s nem ellenkeztek - boldogok
volnátok: Zeusz fia volna harci-társatok.

883 (1333-1366)

AGAUÉ

Dionúszosz, esdünk, mert vétkeztünk ellened.

DIONÚSZOSZ

Korábban kellett volna rám ismernetek!

AGAUÉ

Tudjuk, megértjük: bosszúd mégis szörnyű volt.

DIONÚSZOSZ

Isten létemre, szörnyen megcsúfoltatok.

AGAUÉ

Halandó bosszu istent mégse töltsön el.

DIONÚSZOSZ

²³ Kadmosz és Harmonia sárkánykígyóvá változása egy mükenéi kultusból kerülhetett a darabba. Az itt említett hadjáratot Illüriába vezeti Kadmosz, s az Euripidész felidézte útnak minden bizonnyal történeti magva van: a hagyomány szerint a mai Jugoszlávia területén, Kotortól nem messze alapított „Kadmosz fia” várost, s ugyanide helyezik ókori történetírók Kadmosz és Harmonia sírját is. Az illüriai út nem lehetett ismeretlen a nézők előtt, hisz Euripidész szükségtelennek tartja, hogy sok szót vesztessen rá.

²⁴ tény, hogy a delphoi Apollón-szentélyt a perzsák lerombolták az ötödik században (1. Hérodotosz, 8, 37; 9,41). Más hagyományok szerint azonban nem ők, hanem az illürek nevéhez fűződik e tett. Az is elképzelhető, hogy e rész késői betoldás a szövegbe, utalva Delphoi (vagy talán Thébai) lerombolására az i. e. 3. vagy 2. században.

²⁵ a mítosz egy másik változata szerint éppen Árészt eszközli ki Kadmosz száműzését, mivel nem bocsátja meg neki sárkánya megölését. A Boldogok Szigetére azok a földi férfiak kerülhetnek, akiknek felesége isteni származású (Menelaosz, Péleusz).

Apám, Zeusz, ezt - bólintva - így rendelte el.

AGAÚÉ

Ó, jaj, te agg, hát vár a bús száműzetés.

DIONŰSZOSZ

Mért késlekedtek tenni azt, mi kényszerű?

KADMOSZ

Lányom, milyen szörnyű keservhez érkezünk,
szegény te, s én nyomorult, s nővéreid velünk.

A barbárokhoz költözöm, én, szegény öreg
mint jövevény. És isteni jóslat mondta ki,
hogy Hellaszunkba barbár hordákat hozok;
és Árész lányát, Harmoniát, a hitvesem,
mint nősténysárkányt sárkányként vezérelem
a hellén oltárokhoz és sírokhoz is,
dárdás sereg vezéréként; s a bánatom
határtalan lesz: át sem is hajózhatom
Akherón vizén,^{26*} amott lenn, meg nem nyughatom.

AGAÚÉ

S nekem is indulnom kell, apám - nélküled!

KADMOSZ

Miért ölelsz át engem így, szegény leány,
mint hó hattyú a kortól lankadott szülőt?

AGAÚÉ

Hová mehetnék én, házamból száműzött?

KADMOSZ

Apád, leányom, gyöngé segítség; nem tudom. 884 (1367-1392)

AGAÚÉ

Légy hát, palotám, boldog; s te, hazám,
városom! Elhagylak, nyomorult
száműzetésben.

KADMOSZ

Menj, lányom, eredj: hol Arisztaiosz
fia elpusztult, kelj át a hegyen.

AGAÚÉ

Sírok érted, apám.

KADMOSZ

Érted pedig én,
lányom, s nővéreidért is.

AGAÚÉ

Iszonyú vad kint zudított
palotádra, apám,
Dionűszosz, az úr, iszonyút.

DIONŰSZOSZ

Mert ti is énrám szörnyű iszony-kint;
nevemet nem tisztelték Thébában.

AGAÚÉ

²⁶ mivel halhatatlanná válik a Boldogok Szigetén

Légy boldog, apám.

KADMOSZ

S te, szegény lányom.

De odáig utad keserű lesz.

AGAUÉ

Vigyetek, társak, hogy elinduljak
nyomorult hugaimmal nagy utamra.

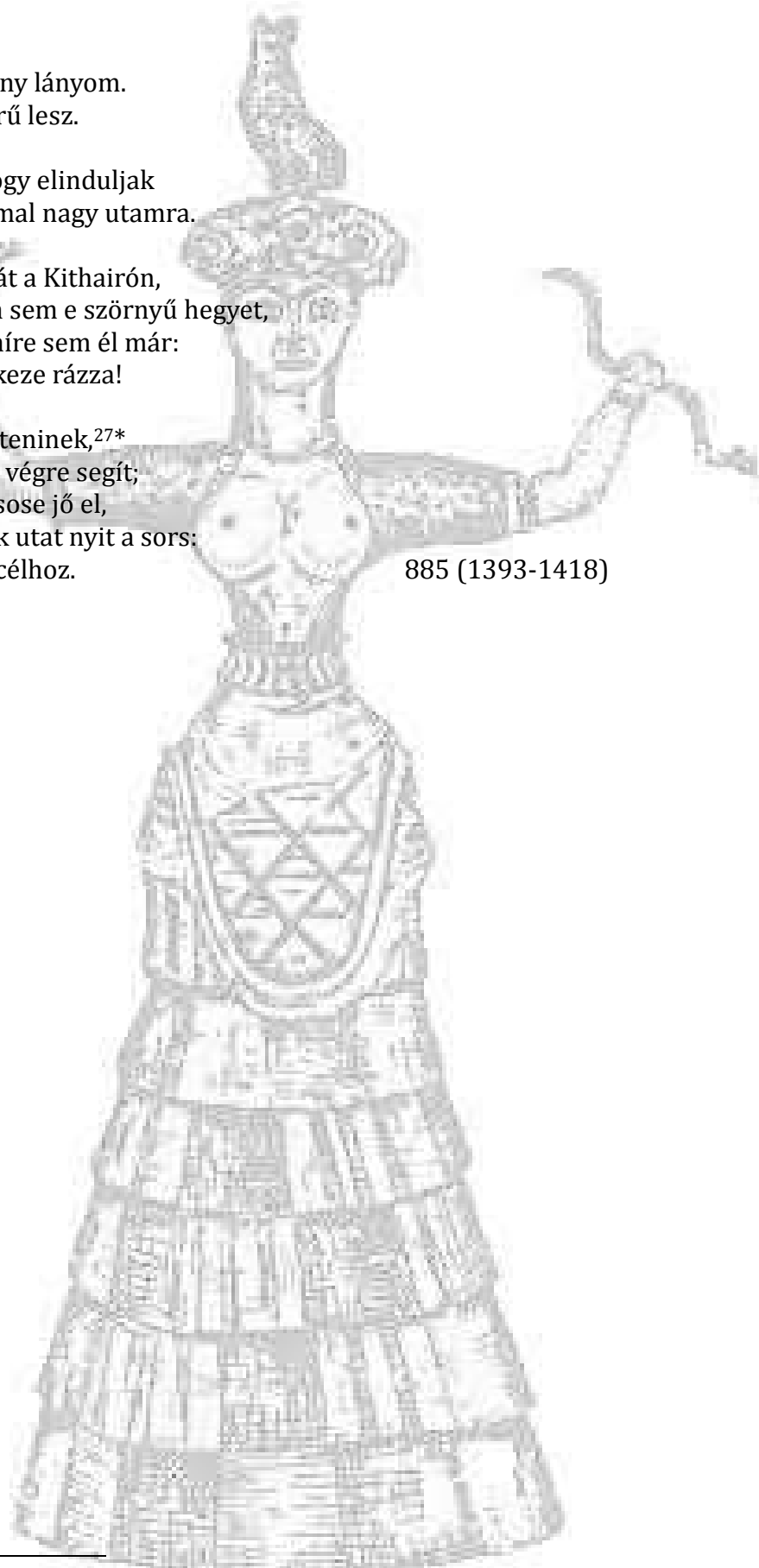
Hadd menjek el én

messze, ahol nem lát a Kithairón,
ez iszony-hegy, s én sem e szörnyű hegyet,
és hol a thürszosz híre sem él már:
más bakkhánsnők keze rázza!

KAR

Sok alakja van az isteninek,^{27*}
sok nemreméltet is végre segít;
és mire várunk, az sose jó el,
míg a sosemvártnak utat nyit a sors:
így ért ez is, íme, a célhoz.

885 (1393-1418)

²⁷ ugyanezekkel a szavakkal végződik az *Alkésztisz*, a *Médeia*, az *Andromakhé* és a *Helené*.

Szövegmagyarázatok

(i. e. 405)

Euripidész a halála után bemutatott *Bakkhánsnök*-kel (s a vele trilógiát alkotó *Íphigeneia Auliszban*-nal, valamint az *Alkmaión*-nal) első díjat nyert a drámai versenyen Athénban. Ez az oly sokat elemzett, sokszor félremagyarázott darab a Dionüszosz-kultusznak egyetlen, tragédiaszínpadon megjelenített emléke. A görög tragédia a Dionüszosz-kultusból sarjadt: az isten tiszteletére rendezett ünnepségeken énekelt dicsőítő himnuszok (a *kardalok*) lassanként az isten életéből vett epizódokat bemutató jelenetekké váltak, majd más mitikus hősök tetteinek megelevenítésévé. S nem is szakadt el soha Dionüszosztól, hiszen mindvégig az ő ünnepén (a vidámság, a bor, a szent mámor s az ennek hatására bekövetkező átalakulás, a szerepjátszás misztériumán) rendezték a drámai versenyeket. Cím szerint ismerünk néhány Euripidész előtti Dionüszosz-tragédiát (a 415-ös győztes Xenoklész *Bakkhánsnök*-je, Iophón *Bakkhánsnök*-je, Aiszkhülosz *Lükurgeiá*-ja stb.). [1034]

Az Euripidész-darab az istenekbe vetett hit megrendülésének, az égi igazságszolgáltatás lehetetlenségének s a véres indulatok elszabadulásának tragédiája. Euripidész Dionüszoszának istenségénél lényegesebb vonása a bosszúvágya, s e bosszúvágy tökéletes kielégítésének eszköze isten volta. Ami földöntúli benne, csak még ijesztőbbé teszi, hiszen érthetetlen tudatfosztottságot, az én teljes megsemmisítését képes előidézni. Ezt az istenséget nem lehet sem megsérteni, sem szeretni: csak a vele való teljes azonosulás, az önálló akarat és gondolkodás lehalványabb szikrájának teljes elfojtása elégíti ki. A korábbi Euripidész-művekben mindig meg lehetett találni a szenvedő, a tragédiát átélő, a néző-olvasó számára érzelmileg elfogadható hőst, de a *Bakkhánsnök*-ből már ez is hiányzik. Szélsőség Dionüszosz, s az Pentheusz is: az ő pusztulása nem jelent mást, mint e két szélsőség egyesülését. Pentheusz a Dionüszosz-kultusz emberáldozataként az isten különböző megjelenési formáinak egymás utáni felvételével azonosul az istennel (végső halálát oroszlán - Dionüszosz egyik szent állata - formájában nyeri el). Isten és ember, látszat és valóság már értelmetlen szavakká, meghatározhatatlan tartalmat rejtő kategóriákká váltak; ami maradt: a bosszú. A *Bakkhánsnök*-et Euripidész Arkhelaosz makedón király udvarában írta, élete utolsó éveiben, az *Íphigeneia Auliszban*-nal együtt. Nyilván befolyásolta a környezet műve megírásában, a kardalok természeti képeinek gazdagságában a makedón táj hatása fedezhető fel.

A mű rendkívül népszerű volt a bemutatását követő évszázadokban is, és gyakran játszották különböző ünnepségek alkalmával. - Plutarkhosz számol be egy híres előadásról (*Crassus*, 33): a párthus királyi udvarban a darab végén a színész a római hadvezér, Crassus lándzsavégre tűzött fejével jelent meg s adta elő a jelenetét.

1. sor *E thébai földre jöttem én* - Dionüszosz szülőhelyére tér vissza, amikor Thébaiba jön, hiszen anyja, Szemeié, Kadmosz király lánya.

13. sor *Elhagytam aranydús Lúdia szántóit* - Dionüszosz kultusza idegen földről került Athénba: vagy thrák [1035] közvetítéssel, vagy egyenesen Lúdiából és Phrúgiából, amelyeket az ókori Athénban hagyományosan aranyban gazdagnak tartottak (elsősorban a lúdiai Paktólosz folyóban található arany miatt).

16. sor *a fagyos méd földet* - a Kaszpi-tenger mellett elterülő, Örményországtól, Asszíriától, Perzsiától és a párthus birodalomtól határolt terület.

16. sor *A boldog Arábiát* elsősorban kereskedelmi kapcsolatai miatt tartották gazdagnak.

17. sor *meg Ázsiát* - értelemszerűen Kisázsia nyugati partvidékét. Euripidész úgy állítja be, mintha már Kadmosz idején is lettek volna itt görög települések.

24. sor *őzbőrt öltettem velük* - az őzbőr elsősorban a Dionüszosz-hívó nők öltözéke, az oroszlán s egyéb vadállatok bőre a férfiak s maga Dionüszosz ruhája volt.

26. sor *anyámnak nőtestvérei* - Szemeié nővérei, Agaué, Ínó és Autonoé.

58. sor *csörgősdobot* - az orgiasztikus kultuszok állandó eszköze, a nádsípval együtt. A hagyomány szerint nem Dionüszosz és Rhea (Kübelé) találta fel, hanem a Korübaszok.

133. sor *minden harmadik év hoz el* — sok görög városban minden második évben megtartották a nők orgiasztikus ünnepét Dionüszosz tiszteletére.

264. sor *a földbőlszültek magvát elvetőt* - Kadmosz isteni tanácsra vetette el a megölt sárkány fogait, amelyből a harcosok kikeltek.

266. sor *Ha bölcs ember beszéde* - az itt következő beszéd jellegzetes szofista szónoklat. Teiresziasz szerepét és szavait különösen az teszi érdekessé, hogy nemcsak a külseje változott meg (felcserélte az öltözékét s thürszoszt ragadott), hanem tudománya is, hiszen a jóslás helyett az adott tények alapján gondolkodik, és jut el az új isten elfogadásáig.

287. sor *hogymiképp kell értened...* — az eredetiben a *homérosz* (túsz) és *mérosz* (comb) szavakkal való szójáték szerepel: Zeusz tehát egy éterdarabot adott túszul Dionüszosz helyett Hérának, e szót később combnak értették [1036] félre, s köré kerekítették azt a történetet, hogy Dionüszoszt Zeusz a combjába varrta.

299. sor *az őrjöngés sok jóserőt is birtokol* - őrjöngő, önkívületi állapotban jósol a Púthia, s a trójai királylányt, Kasszandrát is őrjöngőnek emlegetik.

347. sor *e jósnak székhelyéhez* — Pentheusz megőrülésének első megnyilvánulása a jósisten kiválasztott papjának megsértése. Most már nemcsak az új isten elleni vétkeiért, hanem az olümposzi istenségek megsértéséért is bűnhődnie kell.

367. sor *Csak gyász-zenét ne pendítsen* - célzás Pentheusz nevének jelentésére (*gyászos*).

405. sor *Erószok* - ritkán beszélnek több Erószról, úgyhogy egyes elemzők itt szövegromlást tételeznek fel.

407. sor *száz-torok folyam* - a Nílus.

508. sor *Neved pendíti máris* - 1. 367. sorhoz fűzött jegyzetet.

560-561. sor *Vagy Olümposz sűrű-erdős szakadékan* - e sorok bizonyára a makedóniai tartózkodásnak köszönhetőek.

617. sor *látomása csalta meg* — hasonló látomás áldozata volt Héraklész a róla elnevezett Euripidész-darabban, valamint Szophoklész Aiasza.

918. sor *Két napot látok fönn az égen* - Pentheusz megkettőzve látja a világot. Megőrülési folyamatának ezen a pontján már teljesen elvesztette öntudatát, s az istent a beavatottak szemével nézi: immár Dionüszosz egyik megjelenési formáját, a bikát látja az idegenben.

1024. sor *szidóni agg* - Kadmosz.

1354. sor *S megmondom azt is, Kadmosz, hogy terád mi vár* - Kadmosz és Harmonia sárkánykígyóvá változása egy műkénéi kultusból kerülhetett a darabba. Az itt említett hadjáratot Illüriába vezeti Kadmosz, s az Euripidész felidézte útnak minden bizonnyal történeti magva van: a hagyomány szerint a mai Jugoszlávia területén, Kotortól nem messze alapított „Kadmosz fia” várost, s ugyanide helyezik ókori történetírók Kadmosz és Harmonia sírját is. Az illüriai út nem lehetett ismeretlen a nézők előtt, hisz [1037] Euripidész szükségtelennek tartja, hogy sok szót vesztegessen rá.

1361-1362. sor *kifosztják Loxiász szent jóshelyét* - tény, hogy a delphoi Apollón-szentélyt a perzsák lerombolták az ötödik században (1. Hérodotosz, 8, 37; 9,41). Más

hagyományok szerint azonban nem ők, hanem az illürek nevéhez fűződik e tett. Az is elképzelhető, hogy e rész késői betoldás a szövegbe, utalva Delphoi (vagy talán Thébai) lerombolására az i. e. 3. vagy 2. században.

1363. sor *nőddel együtt Arész megment* - a mítosz egy másik változata szerint éppen Arész eszközli ki Kadmosz száműzetését, mivel nem bocsátja meg neki sárkánya megölését. A Boldogok Szigetére azok a földi férfiak kerülhetnek, akiknek felesége isteni származású (Menelaosz, Péleusz).

1386-1387. sor *át sem is hajózhatom Akherón vizén* - mivel halhatatlanná válik a Boldogok Szigetén.

1414. sor *Sok alakja van az isteninek* - ugyanezekkel a szavakkal végződik az *Alkésztisz*, a *Médeia*, az *Andromakhé* és a *Helené*. [1039]

